Cristian A. Petricu

Viziunea lui Origen asupra lui Iisus

La visione di Origene su Gesù

Coperta realizată de AGRESIV MEDIA
Corectură și stilizare în limba română – Zinaida-Tamara Fedot
Traducere și adaptare în limba italiană realizată de ABC TRADUCTION

Copertina realizzata da AGRESIV MEDIA
Correzione e stilizzazione in lingua romena – Zinaida-Tamara Fedot
Traduzione e adattamento in lingua italiana realizzata da ABC TRADUCTION

Cartea a fost sponsorizată de societatea
ITK LOGISTIC GRUP www.itk.ro

Questo libro è stato pubblicato con la sponsorizzazione della
ITK LOGISTIC GRUP www.itk.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PETRICU, CRISTIAN
Viziunea lui Origen asupra lui Iisus / Cristian, Petricu
București, Mirabilis – ARCB 2006
ISBN 973-85972-9-3

Descrizione CIP della Biblioteca Nazionale della Romania
PETRICU, CRISTIAN
Viziunea lui Origen asupra lui Iisus / Cristian, Petricu
București, Mirabilis – ARCB 2006
ISBN 973-85972-9-3

Cristian A. Petricu

Viziunea lui Origen asupra lui Iisus

Editura Mirabilis – ARCB
București 2006

Dedic această carte tuturor celor care cred
într-un singur Dumnezeu,
Mare Arhitect al Universului,
indiferent de numele pe care îl poartă
și ai cărui fii toți suntem

Autorul

“La început era Cuvântul,

și Cuvântul era la Dumnezeu,

și Dumnezeu era Cuvântul”

(Evanghelia după Ioan: 1, 1-1)

Prefața

Prof.dr. Dan Bodea

Scopul acestei cărți este acela de a schița "drumul spre Isus", călăuziți fiind de sufletul lui Origen, cât și de priceputul condei al lui Cristian Petricu.

Origen ni se dezvăluie într-o perioadă de formare pentru teologia mistică, în special, ca și pentru alte domenii ale teologiei și gândirii filosofice.

Nu că, mai apoi, nu s-ar fi întâmplat nimic – o eroare mai puțin acceptată în privința teologiei mistice – dar încercările de pionierat ale Părinților de a pătrunde, de a designa, de a descifra relația sufletului cu Dumnezeu, acum se ivesc, acum apar "icoanele", modelele fundamentate pe conceptul teologiei și pe tăria scripturilor. Mergând pe acest drum analitic, după puterile sale, Cristian Petricu ne apropie nu numai de muntele Origen, dar și de esența cuvântului în gândirea creștină.

Învățăturile fundamentale ale Treimii și Întrupării sunt rodul acestor vremi și ele sunt învățături mistice, formulate în mod dogmatic.

Parcurgând paginile cărții, în toată țesătura ei, constatăm că teologia mistică oferă câmpul pentru sesizarea nemijlocită a Dumnezeului care s-a revelat pe sine în Cristos-Rege și ne învăluie în grijire prin Duhul Sfânt, care de la Tatăl și de la Fiul purcede, așa cum se înseamnă din sec al VIII-lea. Capitolele cărții sunt captivante și limpezesc grandoarea judecății origeniene: calea mistică este drumul ieșirii din Egipt și înaintarea spre Țara Făgăduită, adică spre cămara Mielului. "*Origen, ca suflet de ascet*" și "*Apocastazia*" sunt două capitole ce mărturisesc despre taina, despre "*fierbințeala misterului*". Și teologia dogmatică creionează aceste respiruri în termeni preciși, care la rândul lor inspiră, declanșează și designează o înțelegere mistică, specific creștină, a Dumnezeului care s-a revelat pe sine însuși, în acest fel.

Insistența autorului cărții de față asupra analizei aproape hermeneutice a tratatului despre principii ne exteriorizează nu numai

dragostea de filosofie, dar și exigența față de cuvântul lui Dumnezeu, cuvânt care nu admite cădere în umbră sau în râpa nelegiuirii ori judecății greșite. Detaliind astfel însușirile, este greu de conceput a fi separate în opera lui Origen, teologia dogmatică de cea mistică, sau teologia și spiritualitatea drept concepte care se exclud reciproc. Și, din acest punct de vedere, Cristian Petricu este înălțător prin grija pe care o are pentru textele mărețe ale Sfinților Părinți. Rațiunea și devoțiunea subliniază personalitatea lui Origen și acest "*iconium*" îl înfățișează și pe cel care îndrăznește a fi ființial la masa cu marele gânditor grec.

Lucrarea semnată de Cristian Petricu, lasă să se întrevadă apoi legătura dintre gândirea lui Origen și cultura elenistică, cultura stăpânită de moduri de analiză apreciabile. A vedea – și autorul se ferește aristocratic – în Platon, un sâmbure determinativ pentru Origen este, considerăm, greșit: Origen aparține Logosului și dincolo de aceste maluri, făptura lui nu se însemnează.

Prezentarea, în grabă, a contextului istoric, este de admirat, atâta vreme cât personalitatea Sfinților Părinți luminează o noapte a bezmeticilor, a iresponsabililor, a oamenilor simpli ajunși pe tronul lui Romulus, Caesar și Octavian Augustus.

Cuvintele cărții sugerează raționarea autorului, gândirea lui înaripată de-a înălțimilor nemargini: "*nous, noesis*" sugerează o înțelegere aproape intuitivă a realității. Prin "*nous*" sufletul aspiră la o cunoaștere care este un contact direct, o simțire, un sentiment, o atingere, ceva palpabil și îmbrățișat prin puterea ochiului. Și sufletul lui Cristian Petricu aspiră la o unire cu Dumnezeu prin intermediul operei lui Origen. Prin minte sau intelect, Cristian Petricu se distanțează de vacarmul timpului trecător și urcă în spații astrale. De acolo, din înălțimile neatinse, are cuprindere, are vedere și har spre a străpunge misterul, taina Logosului, de care Origen a fost înlănțuit. Sperăm ca cititorul să poată fi în stare să cuprindă toată frumusețea, toată splendoarea cuvântului care-i unește pe cei doi, adică pe Origen și pe Cristian Petricu…

Și cuvântul îl pregătește pentru o viață pe care doar oamenii aleși o străpung prin învingerea și abandonarea efemerului.

București, Duminica Floriilor,
9 aprilie A.D.

Cuvântul autorului

În decursul timpului, citind și reflectând asupra unei anumite literaturi, am fost determinat să-mi pun numeroase întrebări asupra lui Origen din Alexandria și, mai ales, asupra celor care l-au condamnat post-mortem cu atâta vehemență, deși a fost unul dintre primii apărători de mare importanță ai creștinătății care, cu îndârjire și sacrificiu, a apărat și susținut înaltele sale dogme și principii morale, fiind preopinentul lui Celsus. De ce, totuși, la câteva sute de ani după moartea sa, atribuindu-i fără să greșim și funcția de factor catalizator în cristalizarea incipientă a creștinătății, Origen a fost anatemizat și condamnat cu atâta pǎrtinire de către Conciliul ecumenic din Constantinopol, în anul 553 d.H.? Printr-o manevră strict politică a Bisericii de atunci, de fapt a unei minorități a Conciliului ecumenic, Imperatorul Justinian l-a condamnat pe Origen prin 10 anateme. Toate acestea s-au întâmplat când, totuși, prin realizarea tratatului "*Contra lui Celsus*" (246-248), Origen a dărâmat definitiv, prin argumente fără drept de replică chiar din partea celor mai fervenți susținători ai lui Celsus, lucrarea critică a acestuia "*Cuvânt adevărat*" (176-178). Datorită lui Origen, lucrarea lui Celsus, menită să discrediteze și să combată creștinismul de la rădăcinile sale, minimalizând realitățile biblice, a fost definitiv înlăturată.

Este greu să evidențiezi anumite aspecte legate de un exeget și autor a circa șase mii de suluri de pergament, chiar dacă multe dintre scrierile sale au dispărut odată cu incendiul Bibliotecii din Alexandria. Totuși, la doar o sută și ceva de ani de la moartea lui Iisus, informațiile și viziunea lui Origen au fost poate mai pure și mai apropiate de adevăr, decât cele de după 2000 de ani, timp în care au suferit atâtea mutații, interpretări și teorii. "*De Principiis*" sau "*Principiile*" (anul 230), ajunsă la noi doar în versiunea latină a lui Rufinus, este primul tratat de teologie sistematică. Deși îl considera pe Cristos ca "*veșnic generat*" de Tatăl, el credea că Iisus este subordonat Tatălui. A susținut, de asemenea, ideea

preexistenței sufletului și restaurarea finală a tuturor spiritelor. Ca unul care știa că deține adevărul, doar după un secol și ceva de la începutul creștinătății, Origen a rămas tot timpul stăpân pe sine, reușind să-și convingă contemporanii. Oare va reuși să ne convingă și pe noi, cei de astăzi? Oricum, pentru aceasta ar trebui să vrem să aflăm mai multe despre el și poate acesta este doar un început!

Autorul

CONTEXTUL ISTORIC

Încercarea de a asigura transmiterea ereditară a coroanei imperiale a eșuat din cauza stingerii rasiale a primelor două dinastii și din cauza extravaganței unora dintre membrii ei (dinastia Iulio – Claudio – Flavii). În veacul al II-lea, prin sistemul adopțiunii celor mai reușiți generali, Imperiul Roman revine la procedeele de guvernământ ale lui Augustus – colaborare deschisă cu Senatul – și atinge sub Antonini culmea înfloririi și gloriei. După moartea lui Marcus Aurelius (161-180) ironia sorții l-a adus în fruntea statului pe fiul său, Commodus Antoninus (180-193), un nebun care nu visa decât la lupte cu gladiatori și care a lăsat exercițiul puterii prefecților pretoriului.

De la Commodus începe domnia soldaților, a construcțiilor umane simple. Senatul roman s-a silit să șteargă de pe toate monumentele numele tiranului Commodus, care a fost "*mai crunt decât Domitian și mai spurcat decât Nero*". Dar să urmărim trecerea în istorie – cu unele excepții – a acestor nevrednici, dar și ei fii ai aceluiași Dumnezeu.

În ordine cronologică, definind criza, exemplificăm Imperatorii romani care au fost pe tron în timpul vieții lui Origen și anii în care aceștia au condus Imperiul Roman.

Commodus Antoninus (180-193 d.H.)

Încheie în grozăvii tristul drum de la Nero la Nerva. Se înscrie totuși pe strălucitul drum de la Traian la Hadrianus.

Pe plan militar, încheie pacea cu barbarii și revine la Roma, unde cruzimea lui îl face urât de toți. Este asasinat la 1 ianuarie 193. Cu el se stinge dinastia Antoninilor (96-193). Pe plan cultural, domnia lui este semnificativă prin convertirea lui Tertulianus în anul 190.

Uciderea lui Commodus deschide o perioadă de mari frământări, care se finalizează cu accederea la vârful Imperiului a

Imperatorilor din dinastia Severilor, între care se impune Septimius Severus. Perioada dintre uciderea lui Commodus și urcarea pe tron a lui Septimius Severus poartă următoarele *“însemne*“: proclamarea lui Helvius Pertinax ca Imperator în 193, ucis de pretorieni, care îi vând demnitatea imperială lui Didius Iulianus, tot în 193. Tot atunci figurează ca Imperatori Pescennius Niger și Clodius Albinus. Legiunile dunărene îl proclamă Imperator pe Septimius Severus, care intră în Roma, pe când Iulianus se sinucide.

Septimius Severus (193-211 d.H.)

Septimius Severus îi desființează pe pretorieni și pleacă în Asia, pentru a-l înfrunta pe Pescennius Niger, pretendent la imperiu, pe care îl zdrobește la Issus (194), cucerește nordul Mesopotamiei (195), îl înfrânge și supune pe guvernatorul Britaniei, Clodius Albinus, care se proclamase Imperator, la Lugdunum în 197. Septimius Severus deschide o nouă campanie militară în Răsărit, împotriva parților (197-201), urmată de războiul din Britania (208-211). Lasă puterea celor doi fii ai săi – Caracalla și Geta.

Caracalla (211-217 d.H.)

La început ordonă asasinarea fratelui său și extinde dreptul de cetățenie asupra tuturor supușilor din imperiu (212). Desfășoară campanii militare împotriva alamanilor (de neam germanic, 213), cât și la Dunăre, cu neamul carpilor, după care își continuă campania în Orient, cu parții. Este ucis lângă Carrhae, în Mesopotamia, de către fidelii lui Macrinus, prefectul pretoriului.

Marcus Opellius Macrinus (217-218 d.H.)

Născut în Caesarea – provincia romana Mauretania – Macrinus devine prefect al pretoriului în anul 212, în timpul Imperatorului Caracalla. Macrinus, proclamat Imperator în anul 217, aplică o politică austeră și severă, care provoacă reacții de nemulțumire. Învins de parți, soldații săi îl proclamă ca Imperator

în anul 218 pe Varius Avitus, nepotul Iuliei Maesa, sora Iuliei Domna, soția lui Septimius Severus. Varius Avitus își ia numele de Elagabalus, după zeul soarelui venerat la Emesa. Literatura istorică universală consemnează și numele Imperatorului Diodumenian în anul 218.

Elagabalus (218-222 d.H.)

Varius Avitus, cunoscut ca Elagabalus sau Heliogabalus, fără semnificație politică și militară, este asasinat de pretoriani, lăsând conducerea statului lui Severus Alexandrus.

Severus Alexandrus (222-235 d.H.)

Alexandrus Severus este ajutat și mult influențat în domnie de mama sa, Iulia Mammaea. Instituie o guvernare civilă și îi redă Senatului autoritatea. Prin politica dusă își atrage aversiunea soldaților care așteaptă momentul prielnic să-l lichideze. După o campanie nefericită împotriva perșilor sasanizi (232), urmează o expediție împotriva alamanilor, când este ucis împreună cu mama sa. Soldații îl proclamă Imperator pe un ofițer de-al lor, pe nume Maximin Tracul.

Severus Alexandrus a fost Imperator de la 14 ani, începând cu anul 222 până în 235, și a făcut onoare numelui său, studiind cu intensitate și sârguință. Dormea pe un pat simplu și foarte tare, mânca măsurat și fără excese, făcea dușuri reci chiar și iarna, se îmbrăca precum oricare altul, iar de la predecesorul său, Elagabalus, a moștenit imparțialitatea față de toate religiile, având o deosebită simpatie față de regulile moralității evreilor și a creștinilor. Mottoul lor "*Quod tibi fieri nolueris alteri ne feceris*" adică "*Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face*" care este norma etică cea mai veche a creștinismului, a fost scrisă și sculptată, din ordinul său, pe multe edificii publice. Purta discuții în mod imparțial cu toti teologii, abordând și susținând valorile morale. La insistențele mamei sale, Mammaea, care acceptă creștinismul, el a dat dovada unei slăbiciuni – de fapt simpatii – pentru Origen, preot ascet cu vocație de stoic, pe care Severus Alexandrus l-a și susținut.

Maximin Tracul (235-238 d.H.)

Primul Imperator de certă origine tracică, mai devreme păstor în regiunea sa natală Moesia, a fost promovat de Severus Alexandrus datorită capacității militare și al aspectului impunător. Maximin Tracul deschide perioada anarhiei militare. El îi învinge pe germani și pe iapygi. În anul 238 are loc proclamarea și uciderea lui Gordianus I și apoi a lui Gordianus al II-lea, în Africa, apoi a lui Pupienus și Balbinus, la Roma, tot în același an. În anul 240 moare Maximin sub zidurile Aquileei.

Gordianus III (238-244 d.H.)

Fără semnificație politică și militară.

Filipus Arabul (244-249 d.H.)

Proclamarea ca Imperator a prefectului pretoriului Marcus Iulius Filipus, zis Arabul, care face pace cu perșii, îi înfrânge pe carpi (245-247), eliberează Dacia, celebrează în anul 248 milenarul întemeierii Romei.

Imperatorul Marcus Iulius Filipus, zis Arabul, s-a născut în anul 204 și a trăit până în anul 249. Proveniența numelui său se datora faptului că era fiul unui șeic arab. În anul 243 a devenit prefectul pretoriului Imperatorului Gordianus al III-lea. În anul următor, după uciderea acestuia din urmă, a făcut în așa fel încât să fie ales în locul său de către Senat, cu care a menținut tot timpul relații bune. I-a învins pe carpi și alte popoare inamice, a fost binevoitor cu creștinii și a combătut cu succes tâlharii. Și-a găsit sfârșitul în bătălia de la Verona, împotriva lui Traian Decius, care a fost aclamat ca Imperator de către soldați. Fiul său, Severus, identificat și el cu Imperiul, a fost ucis de către pretorieni, la doar 12 ani, din ordinul lui Decius.

Decius Traian (249-251 d.H.)

Este proclamat Imperator în anul 248. Domnia lui este prezentată ca fiind extrem de crudă, deoarece îi persecută pe creș-

tini. Este apoi înfrânt și ucis într-o luptă împotriva goților, în Moesia (251).

Din anul 251 până în 253, sunt proclamați Imperatori, unul după altul, un șir de personaje care se luptă și se înlătură cu rapiditate, printre care Erennius Etruscul, Ostilianus, Trebonianus Gallus, Aemilianus, Volusianus, Valerianus și Ingenuus.

Caius Messius Quintus Traianus Decius Augustus, general roman, născut în Panonia, a condus Imperiul Roman între anii 249-251. El a fost aclamat ca Imperator, în anul 248, de către Legiunile din Moesia și Panonia, iar în anul 249 l-a învins pe Imperatorul Filipus, la Verona, care a murit în luptă. A reorganizat apărarea militară și a ordonat persecuția sistematică împotriva tuturor acelora care nu participau la sacrificiile făcute în cinstea zeilor. I-a învins pe goți, dar în anul 251 a murit în lupta împotriva lor.

Licinius Valerianus I (253-260 d.H.) și Gallienus (260-269 d.H.)

Licinius Valerianus I reușește să se mențină alături de fiul său, Licinius Gallienus, pe care îl ia asociat la domnie încă din anul 253. El îi înfrânge pe perși, dar este făcut prizonier de aceștia la Emesa, în anul 260. Gallienus luptă împotriva alamanilor care pătrunseseră până la Mediolanum unde este ucis.

După moartea lui Gallienus se deschide seria Imperatorilor illiri, din sudul Dunării.

PAȘII LUI ORIGEN

Origen, scriitor creștin, ecleziast și exeget al textelor antice, a fost unul dintre marii erudiți ai omenirii, situându-se printre primele genii ale gândirii contemplative și doctrinale ale Creștinătății de la origini. S-a născut către anul 185, în Alexandria, Egipt, într-o familie de creștini. Neobosita sa activitate i-a dat numele de "*omul de diamant*". A fost fiul lui Leonida, martir din timpul persecuției din anul 201. Origen avea doar 16 ani când tatăl său a fost condamnat la moarte pentru că era creștin. Deși era atât de tânăr, Origen a cerut să-și urmeze tatăl ca martir. Mama sa, pentru a-l împiedica să facă acest sacrificiu, i-a ascuns hainele. Atunci, Origen i-a scris tatălui său muribund: "*Te sfătuiesc, nu renega credința ta pentru dragostea noastră*".

În anul 203, la vârsta de circa 18 ani, Origen a fost chemat de episcopul din Alexandria la conducerea Școlii de catetiști, Didaskaleion, pe care a condus-o cu conștiinciozitate timp de circa 28 de ani, până la vârsta de 45 de ani, formând prin învățăturile sale o mulțime de discipoli, adepți ai creștinismului. În timpul activității didactice desfășurate în această școală teologică, Origen a avut ocazia să realizeze și să dezvolte opere colosale și originale, exercitându-și ascendentul până în cele mai înalte sfere ale Imperiului, asupra lui Mammaea, mama Imperatorului Severus Alexandrus, și asupra Imperatorului Filipus, supranumit Arabul. În această conjunctură, faima și importanța acestei școli s-au prelungit până în secolul al IV-lea d.H.

În jurul anului 230, la vârsta de 45 de ani, el a fost consacrat, hirotonisit ca preot sacerdot la Cezareea, de către un grup de episcopi, prieteni și susținători.

În Alexandria, Origen s-a purtat ca un adevărat stoic și a dat Creștinismului o versiune care nu a fost acceptată însă de toți. Episcopul Demetrius din Alexandria, care considera incompatibilă această versiune a religiei creștine cu îmbrăcămintea sa de preot, i-a revocat ordinul de consacrare ca sacerdot, expulzându-l din Biserica din Alexandria. Atunci Origen s-a stabilit în Cezareea, unde a fondat o școală după modelul celei din Alexandria. Aici, continuând să predice cu admirabil zel, a combătut tezele lui

Celsus împotriva creștinismului, într-o operă faimoasă, de mare valoare istorică și dogmatică, “*Contra lui Celsus*“. În această lucrare a sa, se oglindește inima unui apostol preocupat mai mult în a converti și a face binele, decât de a purta ură față de un adversar.

Celsus, filozof care a trăit la Roma în timpul lui Antoninus, în secolul al II-lea d.H., a fost celebru prin polemica susținută împotriva creștinismului, iar în opera sa “*Cuvânt Adevărat*“, scrisă în anii 176-178, a afirmat, printre altele, că “*doctrina creștină era ilegală, deoarece era barbară și bazată pe magie*“, denigrând creștinismul chiar de la rădacini. El a considerat că diferitele dogme creștine erau de origine filozofică greacă, fiind transfigurări de mituri și legende orientale. Această lucrare a fost violent combătută de Origen mai târziu.

Origen a fost închis și torturat în timpul persecuției lui Traian Decius împotriva creștinilor, dar nu și-a trădat credința, și a murit la 69 de ani, la Tyr, debilitat fizic în urma torturilor suferite, dar intact sub aspect moral, sărac și fără de pată, așa cum a trăit.

Opera sa literară a fost deosebit de vastă și a îmbrățișat toate domeniile exegezei, începând cu Prima Teologie, Vechiul Testament, terminând cu bazele moralei creștine. Doar o mică parte din scrierile sale a ajuns până la noi și, aproape toate, mulțumită citatelor și lucrărilor scriitorilor latini. Această mare pierdere a fost cauzată de incendiul faimoaselor Biblioteci din Alexandria și Cezareea, în timpul cuceririi celor două orașe de către arabi, în anul 640.

Cea mai renumită scriere a sa este “*Hexapla*“. Origen a consacrat o mare parte a vieții sale studiului Sfintei Scripturi, considerând-o “*fundamentul a toate*“. De acolo, teologii trebuie să scoată adevărurile credinței și exemple pentru viața pratică. Pentru aceasta, și mai ales pentru că evreii reproșau creștinilor faptul că nu cunoșteau textul evreiesc, ei trebuiau să aibă înaintea ochilor un singur text al Noului și Vechiului Testament. În acest sens, grija sa majoră a fost să pună în mâna teologilor un instrument care să nu poată fi atacat de dușmani. Astfel, el transcrie Vechiul Testament pe 6 coloane separate, în prima coloană textul în ebraică cu litere ebraice, în a doua coloană textul în ebraică cu litere grecești, în a treia – textul în greaca Aquila, în a patra – în greaca

Symachus, în a cincea – în greaca Septuaginta (LXX) și, în sfârșit, în a șasea coloană – în greaca Teodoction. Toate cu semne, steluțe (asterix) care arătau diferența dintre traducerea LXX și textul evreiesc. Această operă, considerată cea mai de seamă dintre lucrările sale exegetice, se numește “*Hexaplele*“ (locurile în care se găseau în LXX și lipseau în evreiește, erau însemnate cu o steluță).

Opera, în 50 de volume, a fost păstrată în Biblioteca din Cezareea, unde a văzut-o și a folosit-o și Sf. Ieronim. Nefiind copiată în întregime, a pierit și ea atunci când arabii au ocupat Cezareea și au distrus Biblioteca orașului. La noi au ajuns doar unele fragmente trasmise de diferiți autori, care au citit textul original și au copiat unele părți, pentru a o studia și a o comenta mai bine.

Printre altele, a scris opere cu caracter mistic, precum: “*Omiliile*“ (tratate morale), “*Comentariile*“, “*De Oratione*“ (despre rugăciune) și “*Exhortatio ad Martyrium*“ (exortația către a fi martir). “*Peri-Archon*“ (rezistența), în traducerea latină a lui Rufinus cu titlul “*De Principiis*“, este o primă lucrare de sinteză teologică.

Opera lui Origen are o importanță deosebită pentru dezvoltarea teologiei, atât din punct de vedere al clarificării metodologice, cât și ca reflectare sistematică a problemelor legate de religie la începutul creștinătății. Pentru Origen, teologia este o muncă de aprofundare a omului, care pleacă de la actul de credință în Dumnezeu și dictează regulile de învățământ ale Bisericii, dezvoltă doctrina sa, clarifică adevărul credinței într-un mod unitar și organic și, în concluzie, creează rădăcini ale credinței creștine. În ceea ce privește exegeza biblică, Origen constituie și demonstrează, împreună cu maestrul său Clemente Alexandrin, cel mai important reprezentant al Școlii din Alexandria secolului al III-lea d.H., unicitatea celor două texte distincte ale Vechiului și Noului Testament (Biblia și Evangheliile).

Titus Flavius Clemente Alexandrin, scriitor ecleziastic grec, s-a născut la Atena, în anul 150 și s-a stins din viață în Asia Minora, în anul 216. La școala de catehiști din Alexandria, urmându-l pe învățătorul său, Pantano, a predat până când a trebuit să fugă, pentru a putea scăpa de persecuția lui Septimius Severus. A fost

autor al unei apologii a Creștinismului împotriva Păgânismului, de precepte morale îndreptate creștinilor, de o omilie "*Quis divas salvetur?*" însemnând "*care bogat se va salva?*", conținând o exortație îndreptată către cei bogați pentru a-și folosi bine bogățiile. Moralist și apologet, mare erudit, a făcut ca filozofia greacă să devină sclava creștinismului care se năștea, interpretat ca o cunoaștere iluminată și iluminantă, fără a cădea în greșeala de a considera credința și harul ca premize indispensabile de a putea filozofa. Adept al ideilor neoplatonice și stoice, el a lăsat o amprentă profundă în cultura elevului său, Origen.

În studiul său sistematic, de cercetare filozofică, Origen a folosit ideile stoicilor neoplatoniști, respectiv Plotin, în special când a încercat să explice problema devenirii ființelor și raportul dintre Dumnezeu și oameni.

Plotinus sau Plotin, născut la Licopole, în Egipt, în anul 205, a murit în Campania, în anul 270, fiind creatorul neoplatonismului. El definește transcendența și perfecțiunea lui Dumnezeu, Unul, Cel care emite lumina fără să diminueze intensitatea luminoasă a izvorului. Intelectul divin vine de la Dumnezeu și permite sufletului Lumii să guverneze universul trupului. Multipilicitatea și caducitatea acestui univers depind de un alt principiu: materia ca entitate diametral opusă spiritului pur. Sufletul uman, prizonier al corpului, se eliberează și se întoarce la Dumnezeu printr-un proces ascendent, care pleacă de la purificarea morală și culminează în extaz, adevărata și propria identificare cu Unul, Dumnezeu, proces în care sunt anulate distanțele și diversitățile. Filozofia lui Plotin s-a apropiat de marea traditie a gândirii grecești clasice, de la Parmenide la Aristotel, și a părinților stoici. Printre numeroasele sale intenții a fost și cea apologetică, prin prezentarea și susținerea în fața contemporanilor săi a marilor adevăruri ale gândirii grecești, în antiteză sau ca alternativă preferabilă noului și invadatorului curent creștin. În realitate, părinții Bisericii, ca Origen și Sfântul Augustin, s-au apropiat de ideile religioase ale lui Plotin privind Universul, prin diferitele lor elaborări doctrinale. Plotin a refuzat să scrie un singur rând, drept urmare, ideile sale au fost adunate și apoi publicate de un elev al său – Porfiriu, în "*Enneade*". Această operă conține prezentarea sistematică a concepției plotiniene asupra Lumii: dintr-Unul transcendent și

indefinibil, despre care se poate spune doar ceea ce nu este, provine inteligența, din aceasta – sufletul Universal și, în fine, la nivelul cel mai de jos – Materia, care nu provine din Unul și este substanța însăși și principiul Răului. Sufletul se întoarce la Unul printr-un proces de întoarcere cu ajutorul muzicii, al iubirii, al filozofiei și al extazului, care este stadiul final de identificare mistică cu Unul.

În timpul vieții, Origen și teoriile sale au fost cauza unor vehemente discuții și discordii doctrinale, iar după moarte, la câteva sute de ani, Biserica a emis o condamnare definitivă împotriva sa. În mod natural, într-un climat intransigent, care caracteriza nașterea Bisericii creștine, dar ținută sub control în primele secole d.H. de către Imperatorii în trecere, ideile lui Origen au fost condamnate ca fiind eterodoxe. Aceasta s-a datorat îndeosebi dorinței câtorva personaje aflate la conducerea Bisericii și a Imperiului de atunci, de a contrasta și a bloca orice erezie considerată ca fiind periculoasă în sensul subminării unității și autorității ei. Unele dintre opiniile lui Origen, cum ar fi apocastazia, ideea platonică a preexistenței sufletelor și a eternității creației, au fost în mod inexorabil condamnate de Biserică. Cu ceva timp în urmă, chiar înainte de Conciliul de la Niceea (325 d.H.), a fost începută modificarea sau chiar eliminarea acelor pasaje din Noul Testament care erau nedorite sau neînțelese. Acest lucru se făcea de către oficiali ai Bisericii (*correctores*) și există toate motivele să credem că și pasaje referitoare la reîncarnare au dispărut în același mod. Specialiștii consideră că arhivele au fost distruse în totalitate de fracțiunea creștină dominantă din acele timpuri.

La un secol de la nașterea lui Iisus, creștinii au produs o mică dar diversă bibliotecă de scrieri. Totuși, pe atunci nu era nicio propunere de a se crea o listă oficială, un canon. Prima listă a cărților "*canonice*", numind aceleași 27 de scrieri găsite în Noul Testament ajuns în zilele noastre, apare în scrisoarea de Paște a lui Atanasie, episcop de Alexandria, Egipt (367 d.H.). Origen a considerat 22 de scrieri drept canonice, lista sa fiind aproape identică cu cele acceptate de Irineu și listate drept "*recunoscute*" de Eusebius, sfătuitorul Imperatorului Constantin. Lista lui Eusebius din anul 325 denumește 21 de scrieri drept "*recunoscute*" sau acceptate ca fiind canonice.

În anul 331 d.H., Imperatorul roman Constantin a trimis o scrisoare către Episcopul Eusebius din Cezareea prin care solicita să îi “*aranjeze producerea a 50 de biblii*“. Eusebius știa de preocuparea lui Constantin privind unitatea bisericii și a statului. Fiind privit ca “*arhitect principal*“ al filozofiei politice a reconstruirii Imperiului de atunci, s-a îngrijit să aplice cât mai bine argumentul istoric și teologic cerințelor și nevoilor statului. Aceste cărți urmau să fie copii ale “*scripturilor divine*“, executate cu îndemânare, pe pergament fin, pentru “*folosirea în bisericile noii capitale ale Imperiului, Constantinopol*“. Cu alte cuvinte, canonul Noului Testament a fost stabilit pentru toate “*scopurile practice*“ când Imperatorul Constantin a dat ordin să se creeze cele 50 de biblii. Publicarea lor a fost dovada palpabilă a unității bisericii și, de aici, a unității Imperiului.

Canonul Muratorian este numit și “*Fragmentul Muratorian*“, după numele descoperitorului său L.A. Muratori, fiind cel mai vechi Canon sau listă de cărți a Noului Testament. Manuscrisul care conține Canonul este acum păstrat la Biblioteca Ambroziană din Milano. Canonul se compune nu numai dintr-o simplă listă de Scripturi, dar și o sinoptică a situației, care ne dezvăluie în același timp informații istorice și de alt ordin. Originalul a fost scris la Roma sau în împrejurimile sale, de obicei fiind datat spre sfârșitul secolului al II-lea și, probabil, este o traducere din limba greacă. Fără a sprijini o variantă sau alta, referitor la pasajele lipsă din Biblie, acest Canon și cele succesive demonstrează doar, încă odată, existența unei diversități a informațiilor conținute și ajunse în zilele noastre în Vechiul și Noul Testament. Realitatea este că Biblia a fost scrisă de oameni și conținutul – chiar dacă de inspirație divină – a luat forma dorită de cei care aveau predominanța politică într-o anumită epocă. De fapt, niciun singur canon nu a fost vreodată acceptat ca final de către întreaga Biserică.

Cel mai aprins adversar al lui Origen a fost Sfântul Epifaniu (315-403 d.H.), născut în cătunul Besandus, lângă Eleutheropolis, aproape de Gaza, într-o familie creștină. În anul 367 a devenit episcop la Salamina, în Cipru. Zelul său pentru ortodoxie a fost de multe ori agresiv și tensionat, de aceea calitățile sale au fost compromise adesea. Critica sa prea aspră, nesigură și părtinitoare, l-a determinat uneori să fie prolix, subiectiv și neprecis. Principala

sa scriere, compusă între anii 375-377, “*Panarion*“ sau “*cutia cu leacuri*“, cunoscută și sub numele de “*Haereses*“, adică ereziile, a fost compusă cu scopul de a face cunoscută istoria și greșelile celor 80 de erezii, după cele 80 de concubine ale regelui din “*Cântarea Cântărilor*“. Pentru a ajunge la această cifră, el a inclus între erezii și unele greșeli filozofice, ca acelea ale epicurienilor, ale stoicilor, ale fariseilor, sau chiar simplele sale păreri personale. Pentru el, a fi eretic însemnând oricine se îndepărtează de Tradiție. De aici izvorăște interpretarea sa speculativă și considerația că Origen ar fi părintele tuturor ereziilor.

La Conciliul ecumenic din Constantinopol, convocat de Imperatorul Justinian I, s-au anatemizat, printre altele, preexistența sufletului și reîncarnarea sau migrația sufletelor. În același timp, s-a subliniat că eliberarea din trupul material, pieritor, se poate face doar prin acceptarea lui Cristos și a Bisericii Sale. Dar, reîncarnarea nu este, de fapt, și ea o înviere – de fapt încarnare – după o moarte? O picătură din substanța divină care există în toți fiii lui Dumnezeu, îmbrăcată într-o altă haină, perisabilă… “*Haina muritoare*“ fiind un vehicul pentru “*substanța divină nemuritoare*“…

Astfel, s-au exclus, fiind considerate mai apoi ca erezie, și învățăturile marelui cronicar și exeget Origen din Alexandria. Autoritatea sa extraordinară și influența, datorată competenței în acest vast domeniu, s-au bazat și pe cunoașterea și cercetarea surselor celebrei Biblioteci din Alexandria, unde se păstrau scrieri provenind din Persia sau India antică. Lăsând pe al doilea plan conjunctura politică și anumite slăbiciuni umane, care au impus această măsură de extirpare, găsim un anume înțeles al celor întâmplate: în strădania de a se consolida ca instituție, Biserica creștină a încercat să atragă atenția credincioșilor săi impunând o anumită conduită și subliniind valoarea supremă a rolului lui Cristos ca Mântuitor. Doctrinele teologice ale lui Origen au fost apoi transmise (între anii 375 și 553) urmașilor, discipolilor săi, determinând multiple controverse. La începutul secolului al VI-lea d.H. a apărut, în Palestina, un grup de călugari, urmași și discipoli ai lui Origen, care a susținut cu ardoare ideile sale. Împotriva acestora, Imperatorul Justinian, după toate aparențele la cererea unor episcopi, l-a condamnat pe Origen în zece anateme și, ca urmare,

și pe origeniști. Apoi, această condamnare a fost confirmată, cum politic trebuia să se întâmple, în modul cel mai solemn, în Conciliul ecumenic de la Constantinopol, din anul 553 d.H., convocat împotriva celor Trei Capitole. Astfel, dușmanii lui Origen, după moartea sa, au avut nevoie de câteva secole pentru a ajunge la acel punct istoric, respectiv Conciliul ecumenic din anul 553 d.H., de la Constantinopol, pentru a dărâma în mod subiectiv, printr-o minoritate direcționată, ceea ce nu au fost în stare să facă altfel.

Nu trebuie să se uite că Origen a fost întotdeauna un fiu supus al Bisericii și că a prezentat multe lucruri nu ca adevăruri sigure, ci ca "*ipoteze*". Cel puțin așa susțin câțiva dintre autorii și istoricii care ne-au transmis fragmente ale lucrărilor sale. Dar, oare acestea au fost "*ipoteze*" sau adevăruri? *"Adevărul: ceea ce nici o lupă nu va putea mări niciodată"*. În decursul timpului, până astăzi, au existat încercări de reabilitare a imaginii și beneficiilor aduse creștinismului de către Origen. Datorită extirpării, poate nedrepte, a unei viziuni, care ar putea fi adevărată de altfel, au fost umbrite toate lucrările sale de inestimabilă valoare.

"*Dacă cuvintele spuse de doi oameni diferă, înseamnă că numai unul singur spune adevărul. Sau niciunul"*.

Citind și raționând alături, încercând să găsim adevărul, în viitor poate acest lucru va fi posibil și Origen va reveni, cu o altă imagine, alături de noi.

ORIGEN,
FILOZOF ȘI SUFLET DE ASCET

Origen și-a impus un regim de viață caracterizat de un ascetism rigid. El ținea un post dus la extrem, prin înfometare, și dormea pe podeaua goală. Era un creștin stoic și într-atat de curajos, încât luând în mod strict "*ad literam*" un pasaj din Noul Testament privind relația dintre bărbat și femeie – s-a castrat. Astfel, Evanghelia după Matei (19, 3-12) spune că, pentru a-L pune la încercare pe Iisus, fariseii L-au întrebat: "*Oare este îngăduit unui bărbat să-și lase nevasta pentru orice pricină?*" Drept răspuns El le-a zis: "*Oare n-ați citit că Ziditorul, de la început i-a făcut parte bărbătească și parte femeiască, și a zis*: «De aceea va lăsa omul pe tatăl și pe mama sa, și se va lipi de nevasta sa, și cei doi vor fi un singur trup?» *Așa că nu mai sunt doi, ci un singur trup. Deci, ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă*." Atunci, fariseii au întrebat: "*Pentru ce dar a poruncit Moise ca bărbatul să dea nevestei o carte de despărțire și s-o lase?*", iar Iisus le-a răspuns: "*Din pricina împietririi inimilor voastre a îngăduit Moise să vă lăsați nevestele, dar de la început n-a fost așa. Eu însă vă spun că, oricine își lasă nevasta, afară de pricină de curvie, și ia pe alta de nevastă, preacurvește*". Atunci ucenicii I-au zis: "*Dacă astfel stă lucrul cu bărbatul și nevasta lui, nu este de folos să se însoare*". Atunci Iisus le-a răspuns: "*Nu toți pot primi cuvântul acesta, ci numai aceia cărora le este dat. Fiind că sunt fameni care s-au născut așa din pântecele maicii lor; sunt fameni care au fost făcuți fameni de oameni; și sunt fameni, care singuri s-au făcut fameni pentru Împărăția Cerurilor. Cine poate să primească lucrul acesta, să-l primească*".

Anul 229 d.H., așa cum arată Eusebiu din Cezareea în istoria bisericească, marchează apariția operei lui Origen intitulată "*Principiile*" (Peri Archon), pe care unii o încadrează în tradiția greacă, deși, mai înainte, am susținut că autorul este un aluat "*frământat de paginile Bibliei*". Chiar dacă autorul recunoaște, în sensul strict al cuvântului, un singur principiu, Dumnezeu, titlul cărții se jus-

tifică, fiindcă tratatele "*Despre Principii*" înglobau în chip tradițional analize, discuții legate de o serie de chestiuni esențiale precum materia, lumea, omul, ființele necorporale, libertatea și, tocmai aceste teme formează osatura creației de față. Autorul relevă provocarea împlinită din acuzațiile aduse creștinilor, că ar fi niște agramați, "*că ar fi niște ignoranți superstițioși*". Pe autor, pe Origen, nu-l interesează tradiția clasică pe care Filon o dezvoltă în termenii antropologiei și cosmologiei, ci fixează liniile fundamentale ale unui sistem teologic creștin, care să poată face față diluviului speculativ venit pe albia filozofiei grecești și nu numai.

Origen se opune gnosticilor în special, ditheismului și doctrinei naturilor – abordate de cei din Școala lui Valentin – și îi combate pe marcioniți într-o manieră care aproape spulberă poziția acestora "*într-o polemică întemeiată pe apărarea fără compromisuri a liberului arbitru*".

Și viziunea despre lume se întemeiază pe distincția dintre cele două niveluri ale universului: unul superior, inteligibil – lumea divină, și altul inferior, sensibil, încărcat de ispite – lumea umană. Universul inferior este imaginea impură, imperfectă, inabordabilă primului univers, este umbra care însoțește lumina și chiar acest univers există prin puterea de jertfă a Luminii.

Principalul efort al lui Origen în "*Principii*" constă în încercarea de a organiza sistematic datele revelației creștine. Îndrăzneala unora dintre soluțiile propuse i-a atras virulente critici și a dezlănțuit, după moartea sa, o opoziție care a condus în anul 553 d.H. la înfierarea, "*răstignirea*" unora dintre tezele elaborate într-o manieră mai mult sau mai puțin justă. Aceste polemici au influențat în mod decisiv înscrierea "*Principiilor – De Principiis*" în gândirea filozofică. În acest timp, Epifania din Salamina a căutat să-i atragă de partea cauzei antiorigeniste pe ieronimi și rufini; a reușit să-i cucerească doar pe primii, în vreme ce Rufin, reîntors la Roma din Orient, a tradus în limba latină în afară de "*Cartea I din Apologia lui Origen a lui Panfil*" și "*Tratatul despre Principii*". A adăugat două prefețe, la cartea I-a și cartea a III-a, în care subliniază că omisese pasajele care veneau în contrast cu ortodoxia și că le dezvoltase, extinsese pe celelalte, pentru a face mai clare cărțile lui Origen, fiind în mai multe locuri interpolate de eretici sau de adversarii săi.

Lăsând la o parte structura și liberul arbitru, deși nu sunt definite originea sa și relația sa cu trupul, este afirmată existența diavolului, dar nu și originea sa. Se insistă pe facerea lumii și distrugerea ei în viitor, dar nu se explică ce a fost înainte și ce va fi pe urmă. Se subliniază că, în scripturi, este o taină, un mister, un sens ascuns, dincolo de cel evident; pentru a putea observa și explicita această taină este necesar harul Duhului Sfânt. Trebuie precizat termenul *“întrupat*“, precum și dacă Dumnezeu, Cristos, Duhul Sfânt și creaturile raționale sunt corporale sau nu. Rămâne apoi de definit, cu exactitate, nașterea îngerilor, apariția și sensul aștrilor.

Proiectul lui Origen este o dogmatică sistematizată, pentru elaborarea căreia ia ca punct de plecare și criteriu de verificare, datele oferite de scripturi, de Biblie. Pe astfel de baze se declanșează o serie de argumentații raționale, fără a-i persifla, fără a-i elimina pe cei care le resping, declarând că este nevoie să urmeze doar datele cărții sfinte (*De Principiis I, 1-6*).

Origen susține și demonstrează că Dumnezeu nu este corporal, ci o natură intelectuală, simplă, inaccesibilă cunoașterii vreunei creaturi, inclusiv îngerilor și rațiunii omenești care, la rândul ei, nu este corporală, dar miezul este diluat de contactul cu nașterea, cu natura și poate să se facă o analogie – idee despre Dumnezeu.

În ceea ce privește pe Cristos, Origen analizează, pătrunde mai ales preexistența Sa, cât și chipul Dumnezeiesc: a fost neîncetat alături de Tatăl; este generat, nu creat. Generarea nu se realizează prin carnație, pentru că substanța divină nu se poate divide ci, asemenea voinței, ea este generată de către minte, de către rațiune. Drept care tendința lui Origen este subordonantă, ca de altfel toată teologia Logosului, care exprimă funcția mijlocitoare a Cuvântului în termenii unei inferiorități față de Tatăl; astfel, Fiul este imaginea bunătății lui Dumnezeu, dar nu și bunătatea în sine.

Origen ne oferă prima tratare a Duhului Sfânt: acesta este singurul alături de Fiul, care îl cunoaște pe Tatăl.

Introduce apoi tema creației lumii și a căderii. Dat fiind că Dumnezeu a fost mereu bun și că nu s-a schimbat, bunătățile Sale, adică procesul creației și creaturile, sunt însemnări ale dra-

gostei unice, ale dragostei dumnezeiești. Dar făpturile, creaturile dacă se prezintă ca atare, au purtat existența dintotdeauna. Origen precizează și propune: creația a existat dintotdeauna, sub formă de idee, în înțelepciunea divină, care este Fiul.

Uneori Origen ne lasă să înțelegem că îngăduie corporalitatea inițială și finală a creaturilor raționale. În capitolul al II-lea, Origen abordează diferitele destine posibile ale materiei corporale: trupul coruptibil, trupul căzut în ispită, trupul "*putreziciune*" va fi transformat în trup incoruptibil, fie se va subția și se va sfinți continuu, până când va dispărea. În acest din urmă "*tip*" analizat există posibilitatea de a fi zămislit din nou. Este exclusă reînscrierea trupească în păcat, în neascultare, în nesupunere. Este de adăugat că Origen exclude teoria eternei reîntoarceri a tuturor lucrurilor, care ar contrazice libertatea. Cât depre destinul cosmosului este posibil să dispară acea parte a lui care este supusă corupției și va rămâne universul stelelor, aștrilor, luceferilor, în care vor adăsta preafericiții.

APOCASTAZIA ȘI ORIGEN

Origen a profesat o doctrină inspirată de ideile neopla tonice ale preexistenței sufletului. Această teorie denumită apocastazia, prevedea restabilirea sau restaurarea sufletului printr-o formă de succesiuni ale evoluției. Spiritul universal se materializează în lume într-o ierarhie descendentă de valori, de la cel mai elevat la cel mai umil, formând Arhangelii, îngerii, oamenii, animalele, plantele și, în sfârșit, demonii. În teoria lui Origen, apocastazia prezintă restaurarea finală a tuturor ființelor, chiar și a demonilor în filantropia divină. În aspectul ei dogmatizat și simplist, teoria este condamnată generând nenumărate poziții adverse. Dar, ca speranță, ea rămâne legată de taina mântuirii și înțelepciunii lui Dumnezeu, de necuprins în cuvânt, dar stare de nădejde tainică, negrăită a sufletului adâncit în rugăciune.

"*Dumnezeu a modelat din aceeași esență spirituală, precum olarul din același lut, unele persoane onorabile și altele neonorabile, pe baza meritelor lor anteriore*" (De Principiis – Cartea III, cap. I, 21)

"*…în legătură cu cei doi frați nu mi se pare a fi o nedreptate divină aceea că s-a spus, înainte ca ei să se nască* «cel mai în vârstă îl va sluji pe cel mai tânăr» *dacă ne dăm seama că Iacob merita dragostea Domnului ca răsplată pentru viața sa anterioară. (…) Aceeași măsură se aplică tuturor, pentru că dreptatea Creatorului este în toate. Deci, fiecare ființă poartă cauzele diferențierii în sine, dinaintea nașterii în trup.*" (De Principiis – Cartea II, cap. IX, 7)

"*Nu vi se pare mai de bun simț că, fiecare suflet, din motive misterioase – și acum vorbesc în acord cu opiniile lui Pitagora, Platon și Empedocle – intră în corpul său uman, fiind influențat de faptele sale trecute ?*" (Contra lui Celsus, cap. XXXII)

Sfântul Ieronim, bazându-se pe textele lui Origen (De Principiis II, I, 3) spune că el ar fi afirmat existența unor alte lumi, respectiv înaintea noastră ar fi fost o altă lume și după aceasta va urma o alta.

După pitagoricieni și stoici, lumea se reconstituie într-o serie de ceruri ale naturii, care se repetă la infinit, cu aceleași caractere și în aceleași forme. Teoria eternei întoarceri și a mișcării ciclice a Universului. După Origen, la sfârșitul lumii toate sufletele se întorc la Dumnezeu, la perfecțiunea primară, după îndeplinirea promisiunilor lui Dumnezeu. Deci, toate sufletele se vor întoarce la inocența primară. Această teorie a lui Origen, în contradicție cu învățămintele Vechiului și Noului Testament apărute sub forma definită de Biserica de mai târziu, neagă existența Infernului și eternitatea pedepsei, admițând posibilitatea reabilitării pentru toți păcătoșii. Astfel, este negată existența și eternitatea Infernului.

După Origen, liberul arbitru rămâne totdeauna în act, așa încât spiritele pot trece oricând de la bine la rău și invers. Chiar și diavolii, într-o lume oarecare, se pot converti, pocăindu-se, și astfel având posibilitatea să recâștige strălucirea cerească. Origen a negat veșnicia pedepselor Infernului și a admis restituirea tuturor ființelor la stadiul lor primitiv. Aceasta este așa-zisa **apocastazie**, adică întoarcerea tuturor ființelor intelectuale la Dumnezeu, după trecerea prin mai multe probe succesive.

Cristos s-a întrupat și a murit pentru fiecare dintre noi. Biserica de Răsărit vede în "*parousie*" transfigurarea cosmică și universală, mai mult decât Judecata de Apoi.

Indiscutabil că mistica lui Origen este centrată pe Cuvânt Dumnezeiesc și că apropierea de esența lui se face prin paginile Scripturii. Și în măsura în care Scripturile conțin relatarea întrupării – mărturii profetice despre aceasta – este fără îndoială că și Origen consideră posibilă o contemplare a lui Dumnezeu, o apropiere a lui Dumnezeu de om, numai prin "*Cristos*", substanță din substanța sa.

Așadar, să vedem cât de puternic păstrează Origen acest "*per Christum*", pornind de la un pasaj din Comentariul la "*Cântarea Cântărilor*": "*Să venim acum la umbra mărului și, deși cineva poate folosi o umbră, se pare însă că orice suflet, câtă vreme e în viața de față, are nevoie de o umbră din pricina, cred, a celei arșițe a soarelui care, când iese, seacă și face să piară numaidecât orice sământă care nu și-a înfipt o rădăcină adâncă. Umbra Legii, îndepărtează doar slab acea arșiță, dar umbra lui Cristos în care trăim acum între neamuri (păgâni), adică credința*

în întruparea lui, o depărtează și stinge cu totul, căci acela care îi ardea pe cei ce umblau în umbra legii, a căzut ca un fulger din cer în vremea patimii, măcar că vremea acestei umbre se încheie la sfârșitul veacului, fiindcă, cum spuneam, după săvârșirea veacului vom vedea adevărul nu în oglindă și în ghicitură, ci față către față“ (1 Corinteni 13,12); Comentariul la “*Cântarea Cântărilor*“ III, 5, 17-18; G.C.S. pag. 183.

Perioada umbrei, adică a credinței în întrupare, este temporară; ea se va retrage și atunci vom vedea pe deplin, adică “*față către față*“. Această idee este des întâlnită la Origen, alături de alte salbe ale rațiunii sale. În Omilii, la ieșire, el îi prezintă pe aceia care n-au nevoie să primească Cuvântul lui Dumnezeu, ca *“făcut trup*“, ci ca “*înțelepciunea ascunsă în taină*“. Întruparea este, prin urmare, un stadiu în mersul sufletului spre Dumnezeu. Întruparea nu mai este cu adevărat mijlocul, ori centrul gândirii lui Origen, ci doar un prag spre a fi “*față către față*“. Întruparea va fi depășită, deși ea este afirmată în substanță. Comentând mantia acoperită cu sânge pe care Cuvântul o poartă în Apocalipsă, Origen ne spune: “*Nu gol i se arată lui Ioan Cuvântul lui Dumnezeu călare pe cal; fiindcă e îmbrăcat într-o haină murdară de sânge, căci Cuvântul lui Dumnezeu care s-a făcut trup și a murit pentru că s-a făcut trup, poartă urmele patimii, întrucât sângele lui s-a vărsat pe pământ când ostașul i-a împuns coasta. Căci dacă vom ajunge cândva la contemplarea cea mai sublimă și înaltă a Cuvântului și a Adevărului, nu vom uita negreșit că intrarea noastră aici s-a făcut prin venirea lui în trupul nostru*“ (Origen, Comentariul la Ioan II, 8).

Și totuși, cât de prezentă este teoria lui Origen astăzi printre noi, în special în viziunea orientală a reîncarnării și metempsihozei…

VIZIUNEA LUI ORIGEN ASUPRA LUI IISUS

Creștinii evanghelici obișnuiesc să-și "*afișeze*" pe biserici cuvintele "*Iisus este Domnul*". Pentru Origen, Dumnezeu este "*esența invariabilă*", este simplu, nevăzut, fără trup, spirit sau dincolo de orice spirit sau esență, pătrunde în toate lucrurile și conține toate. E superior oricărui loc, cuprinde toate, fără a fi cuprins de ceva, și de aceea tot Universul este Templul lui Dumnezeu.

Celsus scrie despre creștini că se contrazic afirmând o dată că Dumnezeu nu are formă umană, altă dată că suntem făcuți după chipul și asemănarea Sa. Celsus îi acuză pe creștini că adoră doi Dumnezei, pe Tată(l) și pe Fiu(l), căzând astfel în politeism. Răspunzând unei astfel de acuze, preopinentul său creștin, Origen, este condus să precizeze că, adevărații creștini, nu-l adoră decât pe Dumnezeu Tatăl, Fiul fiind mai mic și inferior Tatălui ("*De Principiis*", I, 3,5). Viziunea lui Origen asupra simultaneității dublei naturi existente în Iisus Cristos, respectiv în mod contemporan a celei divine și a celei umane, considerându-l pe Cristos ca "*generat*" de Tatăl și subordonat acestuia, a fost poate cea care i-a creat marelui exeget atâtea antipatii. După botez, Iisus s-a retras în deșert, unde a fost ispitit de diavol. Așa cum ceea ce este divin nu poate fi ispitit, nu reiese că această ispită era îndreptată către latura umană a lui Iisus? Așa cum ceea ce este divin, Dumnezeu, nu poate suferi, înseamnă că pe cruce Iisus nu a suferit pentru noi? Și dacă a suferit, atunci a suferit doar latura sa umană. Dacă nu i-a fost subordonat lui Dumnezeu, de ce pe cruce, răstignit și suferind, Iisus s-a adresat: "*Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit*?"…

După cum omul este alcătuit dintr-un trup, dintr-un suflet (principiul vital) și dintr-un spirit (conform concepției antropologice grecești) la fel Scriptura cuprinde trei sensuri, trei praguri, trei "*culoare*": literal (istoric), moral și mistic (spiritual).

Așadar, Origen se lansează într-o căutare, într-o interpretare, într-o "*îmbrăcare*" – viziune asupra Mântuitorului. Predica bu-

nului samaritean (Luca 10, 30-37) înseamnă pătrunderea în oglinda Mântuitorului, așa cum o percepe marele gânditor: "«Un om se cobora de la Ierusalim la Ierihon»... *În acest om îl vedem pe Adam, pe omul și adevăratul său destin, cât și căderea ce a urmat neascultării... Ierusalimul* «este paradisul sau Ierusalimul ceresc, iar Ierihonul este lumea»*; tâlharii întruchipează puterile dușmane, dușmanii sau învățătorii mincinoși dinainte de Cristos; rănile* «sunt neascultarea și păcatul»*; furtul hainelor întruchipează dezbrăcarea de neputrezire și de nemurire, precum și de toate virtuțile;* «omul părăsit și pe jumătate mort, arată starea de acum a firii noastre și ea pe jumătate moartă» *(căci sufletul este într-adevăr nemuritor); preotul este Legea; levitul semnifică prorocirile; Samariteanul este Cristos, este Bunătatea întrupată, care a luat trup omenesc în sânul Mariei. Asinul este trupul lui Cristos, vinul este cuvântul învățăturii Sale (care vindecă, apropiind); uleiul este cuvântul binevoitor către oameni și de milostivă îndemnare; hanul este biserica;* «hangiul îi întruchipează pe apostoli și pe urmașii lor, episcopii și învățătorii bisericii» (...) «Întoarcerea samariteanului este a doua arătare a lui Cristos» (Origen, "*Omilii la Evanghelia Sf. Luca*", vol. II, pag. 120, texte selectate de Hans Urs Von Balthazar, ed. CERF, Paris 1960)

"Scriptura are întotdeauna un sens spiritual și centrul ei este Cristos, dar nu are întotdeauna un sens literal: «Zidurile Ierihonului se prăbușesc în sunetele trâmbițelor... Ierihonul întruchipează veacul acesta, ale cărui tării și metereze se surpă prin trâmbițele preoților»... *Tăria și meterezele* «întruchipează închinarea la idoli» *(...)* «Domnul nostru Iisus Cristos, a cărui venire este prefigurată de Iosua, își trimite apostolii ca preoți purtători de trâmbițe răsunătoare, adică Evanghelia» *(...) Și toate mașinăriile idolești și dogmele filozoficești sunt surpate din temelii..."* (ibidem)

Gruparea lui Iisus era formată dintr-un nucleu de inițiați și din cercul exterior – versiunea ezoterică și cea exoterică a cultului. În mod ironic, majoritatea discipolilor și sursele pe baza cărora au fost scrise mai târziu Evangheliile, au făcut parte din cercul

exterior, acela pe care Iisus l-a ținut în mod intenționat departe de adevăratul său mesaj.

Teologii creștini pornesc de la presupunerea că Iisus era Dumnezeu întrupat. Origen l-a recunoscut pe Iisus datorită dublei sale naturi, umană și divină, doar ca Fiu al lui Dumnezeu.

PRIMELE TREI CONCILII

Conciliul (Conciliul latin și Sinodul grec) este o adunare, respectiv o reuniune, legitimă de episcopi care stabilesc problemele legate de doctrina și de disciplina ecleziastică. Conciliul ecumenic (adică cel universal) este adunarea unde sunt chemați să participe episcopii bisericii catolice pentru cele mai importante decizii. Există informații că, începând din secolul al II-lea, au fost convocate concilii pentru a delibera în materie ecleziastică, în general vis-à-vis de înflorirea doctrinelor eretice (doctrine contrare dogmelor Bisericii Catolice) sau pentru chestiuni administrative și disciplinare. De asemenea, în cadrul acestor concilii, se putea stabili predominanța unui Patriarhat, respectiv Scaun Apostolic, asupra altuia. Acest fapt a avut efect direct asupra unor decizii ecumenice importante, cum a fost Conciliul al V-lea din anul 553 d.H. Aceasta și deoarece, în urma Conciliului al IV-lea din Calcedon (451 d.H.) prin canonul 28 a fost prevăzut ca patriarhul Constantinopolului să ocupe locul al II-lea în conciliile ecumenice, imediat după Papă, deși acesta, respectiv Papa Sf. Leon cel Mare, a protestat nerecunoscând acest canon care uzurpa drepturile patriarhilor din scaunele apostolice ale Alexandriei și Antiohiei. La aceste concilii, în afară de episcopi și diaconi, luau parte și unii credincioși, dar fără drept de vot. Începând cu secolul al II-lea, pentru probleme deosebit de grave au fost convocate primele concilii regionale conduse de “*sfinții părinți*“. Primele șase concilii ecumenice au fost convocate cu acordul tacit al Papei (condiție indispensabilă pentru validitatea lor), de imperatorul care constituia autoritatea indiscutabilă chiar și pentru episcopii din Orient. Printre aceștia, un trimis al pontifului ar fi putut să creeze opoziție. Din acest motiv, ca suprem juriu de conducere al Bisericii Catolice Romane, conciliile ecumenice au suferit influența autorității politice, respectiv ale imperatorului, de a condiționa rezultatele și hotărârile ecleziastice în materie de religie. De aici și nașterea în timp a puterii temporare a Bisericii, care și acum, după circa două mii de ani, este greu să fie minimalizată.

În anul 325 d.H., la Niceea, s-a ținut **primul Conciliu** ecumenic convocat împotriva ereziei lui Arian.

În Sinodul I ecumenic s-au pus bazele întregii creșteri a gândirii și trăirii creștine. A fost un moment decisiv, în care dogma întrupării, axa întregii gândiri creștine era în primejdie. "*Împotriva lui Arie și a partizanilor săi, Eusebiu din Nicomideia și Mariș din Calcedon, Leonte Antiohiei și alții ce tulburau liniștea și pacea Bisericii și a Imperiului, Imperatorul Constantin (devenit singurul stăpân al Imperiului după învingerea lui Liciniu în anul 323), a convocat Sinodul I Ecumenic de la Niceea, acordând celor 318 părinți episcopi participanți privilegiul evectio, adică folosirea poștei imperiale și întreținerea lor pe timpul duratei conciliului, privilegii care s-au transmis și pentru întâlnirile care au urmat*"

În cadrul acestui Conciliu, prezidat de Ossius – Episopul Cordobei (Spania) și delegații Papei Silvestru I al Romei – preoții Vitus și Vincențiu din Roma, Sf. diacon Atanasie, Episcopul Alexandriei din Egipt, Eustațiu din Antiohia, Sf. Nicolae – Episcop de Mira Lichiei, Sf. Spiridon – Episopul Trimitundei (Creta), Leontin din Cezareea, Cecilian din Cartagina, un episcop scit, au demonstrat cu texte biblice că Iisus Cristos este și Dumnezeu, și om adevărat, fiind de o "*ființă cu Tatăl*" (lat. "*consubstantialis Patri*", sau "*omoousios to Patri*") contra rătăcirilor lui Arie cuprinse și în lucrarea "*Thalia*" (carte de cântece eretice pentru popor) și a semiarienilor lui Eusebiu din Nicomidea, ce susțineau formula "*omioousios*", adică asemănător după ființă cu Tatăl.

La sfârșitul dezbaterilor, părinții conciliari au formulat învățătura acestui sinod, redactând Simbolul credinței în VII capitole, iar al VIII-lea începând cu mărturisirea "*credem și întru Duhul Sfânt*" (Spiritul Sfânt). Arie și partizanii lui, refuzând semnarea formulei "*omoousios*" sau "*consubstantialis*", de o ființă cu Tatăl, au fost excomunicați și, din porunca Imperatorului Constantin, exilați în Illiria (Belgradul de azi).

Acest Conciliu ecumenic a fixat data Paștilor în prima duminică după luna plină ce urmează echinocțiului de primăvară, dacă nu coincide cu Paștele iudeilor. Conciliul a condamnat erezia antitrinitară a lui Paul de Samosata; pe urmă, a alcătuit XX de canoane, stabilind și confirmând drepturile mitropoliților din Roma, Alexandria și Antiohia, ridicându-l pe Episopul Ierusalimului la rangul de mitropolit.

Al II-lea Conciliu ecumenic, desfășurat la Constantinopol I, a fost convocat de Teodosiu, în anul 381 d.H., împotriva macedonenilor. Cu toate tulburările, reflecția teologică avansa, vocabularul se limpezea, se clarifica. S-a ajuns la distincția dintre "*ousios*" (substanță) și "*hypostasis*" (ipostază, persoană), ceea ce a permis afirmarea egalității Tatălui cu Fiul în substanță, în deosebirea dintre cele două persoane.

În religiile orientale, esența divină, substanța Dumnezeu se găsește în toate ființele deopotrivă. Bineînțeles, în Fiul lui Dumnezeu aceasta a fost preponderentă și într-o măsură mai mare decât în oamenii cu o evoluție medie. "*Dumnezeu, Iehova sau Iahve, a format corpurile omenești în așa fel, încât au devenit apte să primească picătura-Eu. Iehova a conceput corpul omenesc după imaginea sa : «El l-a format după imaginea lui Dumnezeu»*" (Facerea, 1,27).

Vasile, episcop de Cezareea (370-379) înfăptuiește o operă de unitate, mai înainte de toate prin reflecția teologică. Se pune întrebarea: "*Duhul este Dumnezeu*"? Arienii răspundeau negativ, ceea ce a făcut ca ei să fie numiți pneumatomahi (cei ce se luptă împotriva Duhului Sfânt). În "*Tratat asupra Duhului Sfânt*", episcopul Vasile subliniază că Duhul este și el de aceeași ființă, respectiv substanță, cu Tatăl.

Grigorie de Nazianz se pronunță în același sens: "*Printre numele care i se dau lui Dumnezeu, este vreunul care să nu i se potrivească Duhului… Când folosim toate aceste expresii și când îi învățăm pe alții despre ele, când adăugăm denumirile de al Doilea Mângâietor (Paraclet, Ioan 14, 16) și, ca să spunem așa, de al Doilea Dumnezeu, când știm că hula împotriva Duhului Sfânt este singurul păcat de neiertat (Matei 12, 31), când cunoaștem pedeapsa aspră care i-a lovit pe Anania și Safira, pentru că au mințit pe Duhul Sfânt, adică pe Dumnezeu, și nu pe oameni, crezi că proclamăm divinitatea Duhului sau altceva? Cât de zăbavnică trebuie să-ți fie mintea și cât de departe ești de Duh, dacă te îndoiești de acesta și dacă trebuie să ți se spună aceste lucruri!*" În plus, episcopul Vasile se apropie de alți episcopi din Orient și îi cere lui Atanasie să facă legătura cu Occidentul. Moartea Imperatorului arian Valens, cu prilejul dezastrului de la

Adrianopole (378 d.H.) în lupta contra goților, este privită ca judecată a lui Dumnezeu. Cei doi împărați, Grațian în Occident și Teodosie în Orient, sunt deciși să pună capăt disputelor teologice, dispute care ajung "*până în stradă*" după expresia lui Grigorie de Nisa: "*În tot orașul se poartă astfel de discuții, pe toate ulițele, la răscruci, în piețe, pe străzi. Negustorii de haine, schimbătorii de bani, băcanii nu vorbesc decât despre asta. Dacă îl întrebi pe schimbătorul de bani care este cursul unei monezi, îți va răspunde printr-o disertație despre născut și nenăscut…*"

În anul 380 d.H. imperatorul Teodosie "*face din catolicism religie de stat*", îl recunoaște pe Grigorie de Nazianz ca episcop al Constantinopolului și convoacă un Conciliu în capitală. Acesta a fost doar un Conciliu oriental de la care nu s-au păstrat decât patru canoane; în esență, era vorba de păstrarea credinței mărturisite la Niceea și de respingerea unor erezii, ca de exemplu macedonismul. Conciliul reia crezul niceean la care se adaugă o afirmație asupra Duhului Sfânt: "*Credem în Duhul Sfânt, Domn care împărățește, dătător de viață, care de la Tatăl purcede și căruia, I se cuvine cinstea și slava*"… Astfel se înscrie crezul pe care îl citim și recitim în fiecare duminică. Catolicii au adăugat în veacul al VIII-lea faimosul "*filioque – care de la Tatăl și de la Fiul purcede*", una din cauzele schismei din 1054 între răsăritul grec și apusul latin.

Acest Conciliu a repetat condamnarea arianismului și a asigurat Patriarhului Constantinopolului onoarea de a avea superioritatea absolută, respectiv primatul, imediat după Papă.

Al III-lea Conciliu ecumenic, de la Efes, din anul 431 d.H., a fost orientat și a luat poziție împotriva nestorianismului, produs al teologiei alexandrine. În acest curent, "*Verbul*" lui Dumnezeu (Iisus) încarnat în Fecioara Maria Virgină, fiul unic al lui Dumnezeu, se recunoșteau două naturi separate și distincte, cea divină și cea umană, cu prevalența naturii divine față de cea umană. De asemenea, Nestorie susținea că Fecioara Maria este "*născătoare de om*", dar nu putea fi numită și "*născătoare de Dumnezeu*". Acest Conciliu nu a admis că Iisus Cristos este unul și același în cele două naturi, dar a susținut că El este constituit din două ipostaze (naturi, firi) – cea divină și cea umană, și că

Fecioara Maria este cu adevărat Maica lui Dumnezeu. Deși Nestorie a făcut inițial demersurile pentru ca sinodul să aibe loc, fiind chemat de câteva ori, el nu a venit. Ca urmare, Conciliul l-a exclus pe Nestorie de la demnitatea episcopală și din oricare colegiu sacerdotal. Totuși, printre cele șase canoane elaborate de acest Conciliu s-au numărat două, care privesc situația mitropoliților care sunt de partea lui Nestorie și Celestin (nu a Papei), precum și situația episcopilor care vor adera la Nestorie…

CALCEDON – PIATRĂ DE TEMELIE A VIITOAREI RUPTURI

Cel de-al IV-lea Conciliu ecumenic, la Calcedon în anul 451 d.H. a stabilit locul al II-lea, după Papă, pentru Patriarhul Constantinopolului.

Marcion, noul împărat, schimbă politica religioasă în Imperiu. Îi solicită Papei Ion prezența pentru a prezida un nou conciliu "*clarificatoriu*" pentru Biserica universală. Deplasarea Papei este imposibilă, atâta vreme cât hunii invadaseră Occidentul. Totuși, Episcopul Romei trimite un legat și Conciliul se desfășoară la Calcedon, în anul 451 d.H., vis-à-vis de Constantinopol, pe celălalt mal al Bosforului. Pentru prima dată Episcopul Romei – prin legatul său – prezidează un Conciliu ecumenic. Aceasta este o condiție esențială pentru ca un conciliu să fie recunoscut drept ecumenic. Cele două tabere se întâlnesc, din nou, în adunare, separate de cartea Evangheliilor. Flavian, este reabilitat. Se citesc Crezul de la Niceea – Constantinopol, care de la această dată va sluji drept model, drept obligație sufletească, drept referință, scrisorile lui Ciril și textul Pontifului Leon, "*Tomul către Flavian*". Această din urmă lucrare, stârnește entuziasmul participanților: "*Aceasta este credința Apostolilor, aceasta este credința părinților! Aceasta este credința noastră, a tuturor! Cel ce nu o mărturisește să fie anatemizat! Petru a vorbit prin Leon... ! Aceasta este învățătura lui Ciril... Leon și Ciril ne-au transmis aceeași învățătură*".

Dintre măsurile adoptate de Conciliu subliniem demiterea și surghiunirea lui Dioscor. Li se plătește "*polița*" celor care luaseră parte "*la tâlhăria*" de la Efes și se promulgă o formulă de credință, inspirată din "*Tomul către Flavian*", și care dezvoltă Crezul de la Niceea – Constantinopol: "*Cristos este o singură persoană în două naturi*".

Aceasta este de acum încolo temelia cristologiei. Ceea ce nu înseamnă că nu se vor găsi formulări complementare și reînnoite, atunci când culturile vor înregistra mutații, sau când aceste culturi se vor schimba.

Împăratul, “*Nou Constantin*“, aprobă deciziile conciliare, iar Papa Leon recunoaște numai hotărârile, deciziile cu caracter dogmatic. De aceea, textul pe care îl supunem atenției consemnează definiția dogmatică propusă de Conciliul de la Calcedon:

“*Înțeleptul și mântuitorul crez de la Niceea – Constantinopol, era de ajuns, prin harul lui Dumnezeu, spre a face cunoscută în chip desăvârșit și a întări adevărata credință… Dar, fiindcă cei ce-și propun să nimicească adevărata învățătură au făcut cunoscute, prin erezii cauzate, zadarnice doctrine, unii îndrăznind să schimonosească misterul (taina) Întrupării Domnului pentru noi, refuzându-i Fecioarei titlul de Născătoare de Dumnezeu (Theotokos), ceilalți provocând confuzie și neorânduială, închipuind, ca smintiți ce sunt, că trupul și dumnezeirea sunt o singură natură și presupunând monstruos că, din pricina acestui amestec, natura dumnezeiască a unicului Fiu a cunoscut suferință, de aceea, voind să închidă calea tuturor urzărilor împotriva adevărului, sfântul și marele Conciliu ecumenic adunat aici de față, învățând doctrina propovăduită nestrămutat de la începuturi, a hotărât, mai întâi, că credința celor 318 Părinți (de la Niceea – Constantinopol) nu trebuie să fie atinsă. Și întărește totodată învățătura privind esența Duhului dată mai târziu de cei 150 de Părinți adunați în cetatea împărătească (Constantinopol, 381) din pricina pneumatomahilor: Părinții făceau cunoscut tuturor că nu voiau să adauge nimic la învățătura înaintașilor, ca și cum ceva ar fi lipsit, ci doar să-și esprime limpede părerea în privința Duhului Sfânt, după mărturia Scripturii, împotriva acelora care încercau să tăgăduiască Domnia lui…*

Urmând deci pe sfinții Părinți, mărturisim, într-un singur glas, un singur și același Fiu, Domnul nostru Iisus Cristos, același și desăvârșit întru Dumnezeire, același și desăvârșit întru fire omenească, același Dumnezeu cu adevărat și om cu adevărat, alcătuit din suflet înzestrat cu rațiune și trup, de o ființă cu Tatăl întru dumnezeire, de o ființă cu noi întru fire omenească, în toate asemenea nouă în afară de păcat, născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, întru dumnezeire, dar la plinirea timpurilor pentru noi și a noastră mântuire, născut din Maria, Fecioara, Născătoarea de Dumnezeu, întru fire omenească, un singur și același

Cristos, Fiu, Domn, Unul născut pe care-l recunoaștem în două naturi, fără amestec sau schimbare, neîmpărțit și nedespărțit; diferența dintre naturi nu este nicidecum desființată de unire ci, dimpotrivă, proprietățile fiecăreia rămân neatinse și se întâlnesc într-o singură persoană sau ipostază".

În ciuda formulelor sale echidistante, Conciliul de la Calcedon nu a adus împăcarea. Al XXVIII-lea canon al Conciliului a încercat tocmai să instaureze ordinea și împăcarea: *"Urmând în toate decretele Sfinților Părinți și recunoscând canonul celor 150 de episcopi (de la Constantinopol, 381) care a fost citit, luăm și votăm aceleași hotărâri privitoare la privilegiile sfintei Biserici din Constantinopol, a doua Romă. Într-adevăr, Părinții au încuviințat pe bună dreptate privilegii scaunului episcopal din vechiea Romă, pentru că această cetate este cetatea imperială. Din același motiv, cei 150 de cucernici episcopi au acordat privilegii egale preasfântului scaun al noii Rome, considerând cu temeinicie că cetatea, cinstită prin prezența Imperatorului și a Senatului, bucurându-se de aceleași privilegii ca și vechea capitală imperială Roma, este, asemenea acesteia, mare și în problemele ecleziastice, fiind a 2-a după ea; astfel că, numai mitropoliții diecezelor din Pont, din Asia și din Tracia, precum și episcopii ținând de aceste dieceze aflate în ținuturile barbarilor vor primi consacrarea de la Sfântul Scaun al preasfintei Biserici de la Constantinopol".*

După Conciliul ecumenic, Papa Leo I a protestat împotriva hotărârii de la Calcedon la care episcopii de Roma și de Constantinopol au fost îndreptățiti, în mod egal, în chestiunile religiose. După această dată a început lupta pentru putere și pentru împărțirea sferelor de influență și de întâietate în lumea creștină, între cei doi capi ai Bisericilor de Vest (Roma) și de Est (Constantinopol). Din păcate, aceasta nu s-a terminat nici în zilele noastre…

Poate că, în acest fel, putem vedea mai clar de ce Calcedon ar putea fi considerat piatra de temelie a viitoarei mari rupturi din cadrul aceleiași Biserici creștine, chiar dacă acest lucru s-a produs la câteva sute de ani mai târziu. În anul 1054 a avut loc Marea Schismă, care a despărțit în două fiii aceleeași Biserici creștine, doar din motive de predominanță a puterii conducătorilor săi.

Biserica Ortodoxă recunoaște numai primele 7 Concilii ecumenice creștine, respinge primatul și instituția papală, are o liturghie proprie și cultul icoanelor. Această Biserică susține că este singura care ar fi păstrat neschimbate de-a lungul secolelor dogmele, tradiția, cultul și organizarea Bisericii creștine, așa cum au fost în primele 8 secole după Iisus. Bisericile ortodoxe se conduc după principiul ierarhic sinodal, alcătuind biserici regionale, autocefale și autonome. În România, Biserica Ortodoxă s-a declarat autocefală în anul 1864, iar în anul 1925 a devenit Patriarhie.

CONSTANTINOPOL, CONCILIU ECUMENIC SAU POLITIC ?

Ascultând predicile unor mari învățați ai timpului și nu din naivitate, la începutul erei noastre, credincioșii erau mult mai înclinați să dea crezare conceptului reîncarnării spiritului. Responsabilul principal al răsturnării acestui important curent ideologic nu a fost un om al Bisericii, ci un puternic Imperator, plin de toate ambițiile lumești, anume Justinian cel Mare al Bizanțului (527-565 d.H.), numit și Justinian I. În acea perioadă, Imperiul Roman era împărțit în două, respectiv – o parte cu capitala la Roma, cealaltă – cu capitala la Constantinopol. De puțin timp se încheiase bătălia pentru Italia, când armata Imperatorului bizantin distrusese Imperiul Ostrogot, în lupta de la Taginae. Deci, Justinian se afla în plină glorie. Simbioza cu Biserica oficială a dus și la întărirea puterii sale politice. Împreună cu soția sa, Theodora (497-548 d.H.), co-regenta Imperiului Roman de Est, au urmărit cu intransigență eradicarea păgânismului prin orice mijloace și creștinizarea forțată a maselor.

În anul 553, Imperatorul Justinian îi cere Papei Vigilius (537-555 d.H.), ținut forțat de mult timp la Constantinopol (545-554 d.H.), să convoace o mare adunare a Bisericilor creștine din toate teritoriile Imperiului. Până la urmă, considerând disensiunile mai vechi dintre Papă și perechea imperială, întrucât Prea-Fericitul insistă să fie chemați cât mai mulți reprezentanți ai episcopiilor din Est și Vest, Justinian convoacă el însuși Conciliul ecumenic.

Al V-lea Conciliu sau Sinod ecumenic, al II – lea de la Constantinopol, în mai-iunie anul 553 d.H., a fost convocat de către Imperatorul Justinian cu intenția împăcării monofizismului cu ortodoxia, evaluând repercusiunile politice ale respingerii Calcedonului de către Biserica Egiptului, împotriva schismei. Acesta prevedea separarea, diviziunea în interiorul aceleiași religii sau confesiuni, pentru divergențe vizând principii ale credinței și cultului Celor Trei Capitole – “*Tricapitolino*“, respectiv cele scrise de Teodor din Mopsuestria, Teodoret din Cyr (393-460 d.H.) și Iba din Edessa (380-457 d.H.) – Mesopotamia. Notăm, printre

altele, că ultimii doi au fost reabilitați de către Sinodul anterior, cel de la Calcedon. Prin tranșarea acestei controverse, trei cărturari creștini au fost condamnați ca fiind eretici. Aceste lucrări erau suspectate de nestorianism, deci de teoria lui Nestorie (380-451 d.H.), patriarh al Constantinopolului, care negă contemporaneitatea naturii divine (Logosul, Cuvântul) în natura umană a lui Cristos. Unirea n-ar fi decât o asociere a celor două persoane, corespunzătoare celor două firi.

Adunarea, deși numeroasă, nu a fost reprezentativă. Nici un episcop din Vest nu a participat la acest pseudo-Conciliu ecumenic care trebuia să fie al tuturor Părinților conciliari, deci nu a fost prezent nimeni din Occident, în afară de Papa Vigilius. Justinian, a avut grijă să cheme mulți dintre clericii cei mai obedienți poruncilor imperiale. Ca un gest de protest, Întâi-Stătătorul Bisericii de Apus nu a asistat la lucrările Conciliului. După câteva săptămâni de atmosferă tensionată, lucrările s-au închis cu un text votat și semnat de cei prezenți și de Imperatorul Justinian, dar nu de bunăvoie și de Papă. Prin intrigi neelucidate de istorici, Papa Vigilius a fost forțat să semneze actul, iar în anul 554 d.H. a recunoscut Conciliul ca fiind ecumenic și i s-a permis să plece. Din păcate a murit pe drumul de întoarcere către Roma.

Profitând de tema abordată, acest Conciliu a condamnat definitiv teoriile considerate neoplatonice ale lui Origen care, în orice caz, privilegia în Cristos natura divină față de cea umană. Iată câteva dintre punctele doctrinei lui Origen, respinse ca erezii:

1. Pre-existența sufletelor înainte de a lua trup de carne;
2. Oamenii pot deveni după moarte îngeri sau demoni;
3. Corpul înviat al lui Cristos era din materie eterică și în formă de sferă, precum vor fi corpurile tuturor celor înviați după moarte;
4. La Judecata de Apoi nu mai există materie grosieră, lăsând loc numai spiritului;
5. Pedeapsa sufletelor păcătoase după moarte nu este veșnică.

Sinodul a aprobat și formula liturgică "*Domnul nostru Iisus Cristos, Care a fost răstignit cu trupul, este Dumnezeu adevărat*"

condamnând învățăturile susținute de Arie, Eunomie, Macedonie, Apolinarie, Nestorie, Eutihie și Origen.

Biserica de azi acceptă validitatea anatemei care a devenit dogmă neschimbată timp de aproape 1500 de ani. Poate că această condamnare, ca blasfemie a tuturor învățăturilor lui Origen, a reprezentat o acțiune foarte gravă pentru evoluția ulterioară a omenirii.

Este bine să ne reamintim că, în antichitate, exista semnul egalității între religie și politică. Orice personaj cu priză la masele populare era considerat o amenințare la adresa autorităților politice. Cât de puternică și importantă a fost considerată influența lui Origen pentru a necesita o asemenea orchestrare? În aceste condiții, judecați și dumneavoastră, dragi cititori, cum se încadrează aprecierile unor autori care afirmă: "*sinoadele ecumenice sunt momente de mare tensiune, centre de sinteză creatoare unde s-a plămădit o lume spirituală nouă. Tot ceea ce se studiază în legătură cu aceste concilii ecumenice – dimensiuni dogmatice, conflicte politice, rivalități ierarhice sau afirmări etnice – trebuie* «subordonat» *acestui aspect creator, pe care îl exteriorizează ele în perspectiva făuririi unei religiozități și unei viziuni universale. Ele aparțin astfel, ca momente pline de sens, unei deveniri unitare și nu sunt niște incidente provocate de pasiuni omenești și rezolvate prin dictatele imperiale sau papale. Ele sunt expresia acestei mari opere de elaborare în care s-a aflat angajat întreg consensul Bisericii. Nici un împărat și nici un Papă nu putea să-și impună părerea decât atunci când, ca la Calcedon, nu făceau decât să dea expresie intuiției comune" (*Dan Zamfirescu, "*Ortodoxie și Romano Catolicism în specificul existenței istorice*", pag. 277). De fapt, așa ar fi trebuit să fie, numai că unele dintre primele Concilii au aplicat un principiu mai degrabă machiavelic, respectiv obținerea prin orice mijloace a ceea ce nu se putea obține alfel, având justificarea unui nobil scop, asta cel puțin în fața creștinătății. Poate, dacă în decursul timpului ar fi fost angajat "*consensul întregii Biserici*", între fiii creștini ai aceleiași Biserici, cel îmbrăcat în "*alb*" nu ar mai întreba cărei religii diferite îi aparține cel îmbracat în "*negru*"…

Din păcate, Papa Vigilius, istovit de îndelungata lui deținere forțată la Constantinopol (545-554 d.H.) și de încercările prin

care a trecut în acest răstimp, nu a putut decât să cedeze și să ofere votul său care a făcut diferența în cazul anatemizării lui Origen.

Trebuie, de asemenea, subliniat că, uzurparea drepturilor și poziției avute de Scaunul Apostolic din Alexandria, în favoarea celui din Constantinopol, a fost un punct istoric crucial care a direcționat într-o anume parte evoluția creștinătății. De la începuturi, Scaunul Apostolic din Alexandria a fost pe locul al II-lea, după cel din Roma, fiind considerat de origine apostolică, deoarece acolo a trăit și propovăduit Sf. Marcu. Prin îndepărtarea sa, respectiv poziționarea în urma celui din Constantinopol, a fost cauza nu numai a unor hotărâri subiective din partea Părinților conciliari în cadrul Conciliilor ecumenice, dar poate și cauza creșterii exagerate a puterii Patriarhatului din Constantinopol, care a dus mai târziu la Marea Schismă a Bisericii Catolice Romane din anul 1054.

DIN NOU CONSTANTINOPOL... ȘI AL VII-LEA CONCILIU

După Calcedon, disputele cristologice s-au manifestat parcă cu și mai multă intensitate. Cei care se opuneau formulei adoptate la Calcedon s-au despărțit de Biserica oficială. Bisericile monofizite credeau că rămân credincioase învățăturii lui Ciril, vorbind de o singură natură a lui Cristos; bisericile nestoriene doreau să păstreze dualitatea om-Dumnezeu în Cristos. Când analizăm fiecare grupare trebuie să ne ferim a apela la termenul de erezie în sensul profund. Opțiunile au fost deopotrivă politice și dogmatice. Conducerea imperială de la Constantinopol și-a asumat sarcina de a impune pe teritoriile sale doctrina ortodoxă ("*dreapta credință*") proclamată la Calcedon.

Din nou la Constantinopol, al VI-lea Conciliu ecumenic, Constantinopol III anul 680 d.H., s-a convocat împotriva monoteismului, doctrină care stabilea în Cristos două voințe distincte, cea divină și cea umană. Această considerată "*erezie*", a fost apoi definitiv eliminată de către Imperiul Bizantin.

Al VII-lea Conciliu ecumenic, Niceea II anul 787 d.H., a fost convocat împotriva iconoclaștilor (distrugătorilor de imagini). Treptat, în timp ce Biserica devenea liberă, începea să înalțe temple și să le orneze. Astfel, s-a introdus cu scop de didascalie folosirea imaginilor, pictate sau sculptate, care îl reprezentau pe Cristos, pe Dumnezeu, pe martiri și pe sfinți, pe care poporul imediat le-a făcut obiect de venerație. Dragostea excesivă către imagini a condus uneori la forme de cultură și religie apropiată cu cele din idolatria cultelor sau ritualurilor păgâne. Această eresie, apărută în secolul al VIII-lea, chiar dacă recunoștea legitimitatea cultului lui Cristos, a Fecioarei Maria și a sfinților, interzice configurarea și cultul imaginilor lor, considerând acest tip de manifestări o întoarcere la idolatrie. În Conciliul al II-lea de la Niceea s-a proclamat legitimitatea cultului imaginilor și a fost condamnată erezia iconoclastă.

Primele șapte Concilii ecumenice, în pofida tuturor disputelor între catolici și ortodocși, au fost și sunt recunoscute de ambele orientări, de ambele "*strane*".

Postfață

Într-un succint “*Cuvânt al autorului*“, dl Cristian Petricu ne dezvăluie cum lectura unei anumite literaturi l-a determinat să-și pună întrebări “*asupra lui Origen din Alexandria și, mai ales, referitor la cei ce l-au condamnat post-mortem, deși a fost unul dintre primii apărători de mare importanță a creștinătății*“ și a susținut înaltele sale dogme și principii morale.

Astfel, s-a născut lucrarea domniei sale “*Viziunea lui Origen asupra lui Iisus*“. Cele câteva sute de ani care s-au scurs de la moartea lui Origen, crede autorul studiului la care ne referim, au avut darul de a consolida un adevăr, pe care, în cursul lucrării sale, dl Petricu îl susține cu argumente. Acestea au în vedere faptul că Origen a jucat rolul de “*factor catalizator în cristalizarea incipientă a creștinătății*“.

Pe bună dreptate, dânsul își exprimă nedumerirea în legătură cu anatemizarea și condamnarea lui Origen, venită din partea Conciliului ecumenic din Constantinopol, în anul 553 d.H.. Se pare că, în fapt, este vorba de o lucrătură strict politică a Bisericii din acel timp, mai exact a unei minorități a acesteia, în temeiul căreia, Imperatorul Justinian l-a condamnat pe Origen prin 10 anateme.

Condamnarea și anatemizarea postumă a lui Origen este, cu atât mai nejustificată, cu cât acesta reușise, prin realizarea tratatului “*Contra lui Celsus*“ (246-248 d.H.), să elimine teoria lui Celsus definitiv, prin argumente imbatabile, fără drept de replică chiar și din partea celor mai înverșunați susținători ai lui Celsus și a lucrării critice a acestuia “*Cuvânt adevărat*“ (176-178 d.H.). Prin această lucrare, Celsus își propusese să discrediteze și să combată creștinismul de la rădăcinile sale, minimalizând realitățile îmbrățișate în Biblie.

Împărtășim punctul de vedere al dlui Cristian Petricu privind dificultatea de a evidenția “*anumite aspecte legate de un exeget și autor a circa șase mii de suluri de pergament, chiar dacă multe dintre scrierile sale au dispărut odată cu incendiul Bibliotecii din Alexandria*“.

Este de la sine înțeles, și aici suntem de acord cu dl Petricu, că “*la o sută și ceva de ani de la moartea lui Iisus, informațiile și viziunea lui Origen erau mai pure și mai apropiate de adevăr, decât cele după 2000 de ani, timp în care au suferit atâtea și atâtea interpretări și teorii*“.

Aflăm, din datele furnizate în lucrare de către autor, că Origen a scris primul tratat de teologie sistematică “*De Principiis*“ (anul 230 d.H.), ajunsă la noi doar în versiunea latină, datorată lui Rufinus.

În concepția lui Origen, Cristos era considerat ca “*veșnic generat*“ de Tatăl, căruia îi este subordonat. Tot de la el am moștenit ideea preexistenței sufletului și a restaurării finale a tuturor spiritelor. Rămas tot timpul stăpân pe sine și convingerile sale, Origen a reușit să-și convingă contemporanii asupra adevărurilor în care credea. Aceasta se întâmpla la doar o sută și ceva de ani de la începutul creștinătății.

Dl Petricu revine asupra chestiunii și își propune să demonstreze cu noi (cei de astazi), pe baza datelor și argumentelor furnizate de Origen, ceea ce izbutise Origen cu contemporanii săi, dar nu știu în ce măsura va reuși. Autorul nu omite, și bine face, să pună în balanță factorul timp care, dacă e mai aproape de producerea unui eveniment, nu alterează ceea ce a reținut colectivitatea care a fost martoră la el și a transmis cu o anume acuratețe, pe un anumit spațiu de timp, informații credibile despre acesta. Pentru convingerea celor de astăzi, factorul timp e unul care funcționează negativ, în sensul că multe s-au pierdut în uitare sau au fost alterate de interpretări și teorii mai mult sau mai puțin pertinente.

Pentru a stabili puterea de convingere a lui Origen asupra contemporanilor noștri, crede dl. Petricu, avem datoria să aflăm mai multe despre Origen și lucrarea domniei sale. Un început și o invitație în acest sens o reprezintă însuși demersul întreprins de autor.

Rigoarea științifică, susținută de o bibliografie consistentă, investigată cu profesionalism, asimilarea creatoare a informațiilor obținute, bază a unei interpretări originale realizate de autor, fac din lucrarea domniei sale un reper necesar în abordările viitoare, referitoare la Origen și viziunea sa asupra lui Iisus.

Prof. Geo CĂLUGĂRU

Bibliografie selectivă

– Claude Auge, “*Larousse Universel*“, vol. I-II, Maison Larousse, Paris, 1922.

– Hans Urs Von Balthazar, texte selectate din “*Omilii la Evanghelia Sf. Luca*“, Origen, vol. II, Ed. Cerf, Paris, 1960.

– Carlo Barberis, “*Storia della Civilita’ antiche*“, Ed. Principato, Milano, 1990.

– “*Biblia Sfântului Sinod al Biserici Ortodoxe Române*“, Bucuresti, 1988.

– “*Sfânta Biblie*“, Florenza, 1961.

– Dan Bodea, “*Discursul crucii la români*“, Ed. Privilegiu, Bucuresti, 1997.

– Ioan M. Bota, “*Istoria Bisericii Universale*“, Ed. Viața Creștină, Cluj Napoca, 1994.

– Ioan M. Bota, “*Patrologia*“, Ediția a II-a, Viața Creștină, www.greco-catolic.ro

– Ion Bria, “*Dicționar de Teologie Ortodoxă*“, Ed. Eibmor, 1981.

– Carle C. Caimes, E. Earle, “*Creștinismul de-a lungul secolelor*“, Oradea, S.M.R., 1992.

– IPS Mitropolitul Nicolae Corneanu, “*Origen și Celsus – Confruntarea Creștinismului cu Pagânismul*“, Ed. Anastasia, Bucuresti, 1999.

– Eugen Cizec, “*Istoria literaturii latine. Imperiul*“, vol II, tipografia Universității, București vol I, 1975, vol II, 1976.

– Eugen Cizec, “*Istoria Romei*“, Ed. Paideia, București, 2002.

– “*Din culisele primelor 5 Concilii*“, www.crestinul.ro

– J. Danielou, “*Origene*“, Origen – Comentariul la Ioan II, 8; Paris, 1948.

– “*Dizionario Enciclopedico Moderno*“, Ed. Labor, Milano, 1938.

– Jean – Baptiste Duroselle, “*Istoria catolicismului*“, Ed. Științifică, București, 1999.

– “*Enciclopedia Universale Rizzoli Larousse*“, Ed. Rizzoli, Milano, 1966.

– Marguerite Harl, “*Origen et la function rivelatrice du Verbe incarne*“ (Despre măreția întrupării), Paris, 1948.

- Florin Marcu, Constant Mânecă, “*Dicționar de neologisme*“, Ed. Academiei, București, 1978.
- Santo Mazzarino, “*L’Impero Romano*“, Ed. Universale Laterza, Roma, 1973.
- Fergus Millan, “*Storia Universale*“, Edimburg, având următorii colaboratori: Prof. Dr. D. Berciu – Universitatea din Bucuresti, Prof. Richard N. Frye – Harvard University, Prof. Dr. Georg Kossack – Universitatea din Kail, Fergus Millan – Oxford University, Tamara Talbot Rice – Edimburg, Ed. Feltrinelli, Milano, 1968.
- Indro Montanelli, “*Storia d’Italia*“, Ed. BUR – Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 1974.
- Grigorie de Nisa, “*Despre Dumnezeirea Fiului și a Duhului Sfânt*“, Sources Chretiens.
- Grigorie de Nazianz, “*Discurs Teologic V*“, Sources Chretiens.
- Origen, “*Contra lui Celsus*“, Sources Chretiens .
- Răzvan Petre, “*Reflecții pe teme spirituale*“, București, 2002.
- Cristian A. Petricu, “*Pasiuni de hârtie*“, Ed. ARCB, București, 2004.
- Lynn Picknett & Clive Prince, “*Misterul Templierilor – Altfel decât în romanul* «Codul lui da Vinci»“, Ed. Rao, București, 2005.
- Alexandru C. Pteancu, “*Enciclopedie română*“, Ed. Minerva, Cluj, 1930.
- Ioan Rămureanu, “*De la începuturile Creștinismului până în anul 1054, Ereziile*“, București, 1992.
- A. Rossi, “*Piccolo vocabolario della lingua italiana moderna*“, Ed. Malipiero, Bologna, 1969.
- “*De Principiis*“, Cartea II, Cartea III, Origen, versiunea latină a lui Rufinus.
- Rudolf Steiner, “*Cunoașterea lui Hristos, GA100*“, conferința a II-a, Basel, 18 noiembrie 1907.
- Rudolf Steiner, „*Manifestările Karmei*“, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Dan Zamfirescu, “*Ortodoxie și Romano Catolicism în specificul existenței istrice*“, Ed. Roza Vânturilor, București, 1992.

Dicționar de termeni

antropologie = știința care studiază apariția omului și a raselor umane, evoluția biologică a omului (gr. „*athropos*“ – om, „*logos*“ – studiu);

apocastază = la stoici și la unii mistici, reconstituirea unor situații inițiale de proveniență divină în univers;

apologetică = ramură a teologiei care are ca scop justificarea religiei creștine și care se ocupă de respingerea atacurilor îndreptate împotriva ei (gr. „*apologetikos*“ – apologetic);

autocefal = care se conduce singur; independent, neatârnat (gr. „*autos*“ – însuși, „*kephale*“ – cap);

caducitate = șubrezenie, neträinicie (lat. „*caducus*“ – caduc);

carpi = populație de origine dacă, ce a trăit în Moldova (lat. „*carpes*“);

didascalie = indicație care se punea înaintea unei piese de teatru la latini (lat. „*didascalia*“);

dieceză sau dioceză = 1. fiecare dintre cele 14 provincii ale Imperiului Roman (din sec. IV); 2. regiune de sub jurisdicția unui episcop sau a unui arhiepiscop catolic (lat. „*dioecesis*“ – conducere);

ditheism = credința religioasă în două divinități;

eterodox = definește ceea ce este de altă credință, decât cea creștină ortodoxă; neortodox (gr. „*heteros*“ – altul, „*doxa*“ – părere);

evectio = ca privilegiu păstrat de împărați care au convocat sinoadele următoare, a însemnat pentru participanții la Conciliul ecumenic din Niceea folosirea poștei imperiale și întreținerea lor pe timpul duratei Conciliului (textual: inegalitatea periodică în mișcarea Lunii, produsă de acțiunea Soarelui);

exortație = cuvântare, discurs prin care se urmărește stârnirea unor sentimente, dezlănțuirea unor acțiuni etc.; încurajare, îndemn, imbold, înflăcărare (lat. „*exhortatia*“);

famen = eunuc, bărbat castrat (lat. „*feminus*“);

fariseic = fățarnic, ipocrit, prefăcut;

gnosticism = curent filozofic – religios reprezentând un amestec de dogme creștine, de filozofie idealistă greacă și de concepții religioase orientale, care proclamă ideea unei cunoașteri mistice;

hermeneutică = disciplină care se ocupă de înțelegerea și interpretarea monumentelor, cărților și a textelor vechi; teorie a interpretării semnelor ca elemente simbolice ale unei culturi;

hirotonisit = ridicat la treapta preoției;

iapygi = locuitorii Iapygiei, în antichitate provincie a Italiei, colonizată în mare parte de greci, vechea Apulie, actuala regiune Puglia;

iconoclast = cel ce sfărâmă, refuză autoritatea consacrată unei valori, concepții, personalități, care nu respectă tradițiile (gr. „*eikon*“ – icoană, „*klazein*“ – a sparge);

illiri = locuitorii Illiriei, regiune care în antichitate traversa Panonia, Dalmația, sud-vestul peninsulei Balcanice, coborând în Grecia veche, până în Akarnania și Etolia; urmașii lor fiind considerați, cu multă probabilitate, locuitorii aflați între Belgradul și Albania de azi;

marcioniți = adepți ai filozofului gnostic Marcion (prima mișcare semnificativă spre crearea unui nou canon creștin în sec. al II-lea d.H.);

metempsihoză = concepție mistică potrivit căreia sufletul trece, după moarte, prin corpul mai multor viețuitoare (gr. „*metempsychosis*“ – deplasarea sufletelor);

monofizism = doctrină creștină care admite numai natura divină a lui Cristos (gr. „*monos*“ – unic, „*physis*“ – natură);

monoteism = religie care recunoaște existența unei singure divinități (gr. „*monos*“ – unic, „*heos*“ – zeu);

nous = principiu inteligent care a plăsmuit lumea, în filozofia greacă; în concepția filozofică a lui Anaxagora, noțiunea desemnează substanța de sine stătătoare, generatoare a mișcării, vieții, ordinii din lumea materială (gr. „*nous*“ – spirit, rațiune);

parousie = a doua revenire a lui Iisus pe pământ (gr. „*parousia*“ – prezență);

parți = veche populație de origine iraniană, stabilită în vestul Asiei;

pneumatomah = cel ce este împotriva Duhului Sfânt (gr. „*pneuma*“ – respirație, aer, gaz, „*tome*“ – tăietor, care taie);

pretor = magistrat roman cu înalte atribuții juridice și care adesea guverna o provincie romană;

pretoriu = tribunal, sală de judecată;

prolix = cu prea multe cuvinte; fără concizie; greoi, neclar, confuz (lat. „*prolixus*“);

restaura = a reface forma inițială;

sasanid = referitor la dinastia sasanizilor din Iran;

schismă = separare formală a unui grup de credincioși de o comunitate religioasă; dezbinare, separare de opinii, ruptură provocată de o deosebire de păreri; sciziune (gr. „*schisma*“ – diviziune);

scit, sciți = sunt pomeniți de istoricul Herodotos, au fost și locuitori ai țării noastre în Nordul Mării Negre, ca fiind de neam indoeuropean, veniți din Iran prin sec. al VIII-lea î.H.; numele de sciți era folosit de scriitori antici pentru a denumi și alte popoare de la răsărit, așa că trebuie să considerăm totalitatea sciților ca un conglomerat de popoare;

strană, strane = scaun sau jeț bisericesc, pe care stau credincioșii bisericii.

Indice

CRISTIAN A. PETRICU

La visione di Origene su Gesù

Editura Mirabilis – ARCB
București 2006

Dedico questo libro a tutti quelli che credono
in un Dio solo,
Grande Architetto dell’Universo,
indifferentemente dal nome che Lui ha,
e di Cui figli tutti siamo

L’Autore

"In principio era il Verbo,
il Verbo era presso Dio
e il Verbo era Dio."

(Vangelo di Giovanni: 1, 1-1)

Prefazione

Prof. dott. Dan Bodea

Lo scopo di questo libro è quello di schematizzare „la strada verso Gesù", guidati in ciò dall'anima di Origene ed anche dall'abile penna di Cristian Petricu.

Origene si scopre a noi in un periodo di formazione per la teologia mistica specialmente, ma anche per altri campi della teologia e del ragionamento filosofico.

Non è perché, ulteriormente, niente succedesse – un errore poco accettato con riguardo alla teologia mistica – ma i tentativi di missione da pioniere dei Padri di penetrare, di designare, di decifrare la relazione dell'anima con Dio, adesso spuntano, adesso compaiono le "icone", i modelli fondati sul concetto teologico e sulla forza delle Sacre Scritture. Inseguendo questa strada analitica, secondo le sue capacità, Cristian Petricu avvicina noi non solamente alla montagna Origene ma anche all'essenza della parola nell'interno del ragionamento cristiano.

Le dottrine fondamentali della Trinità e dell'Incarnazione sono il frutto di questi tempi e sono mistici insegnamenti formulati in maniera dogmatica.

Percorrendo le pagine del libro, in tutta la sua tessitura, constatiamo che la teologia mistica offre il campo per l'accorgimento immediato del Dio il quale ha rivelato sé stesso in Cristo – Re e ci accoglie per la cura dello Spirito Santo, il quale dal Padre e dal Figlio procede, così come scritto sin dal secolo VIII. I capitoli del libro sono affascinanti e chiariscono la grandezza del ragionamento di Origene: il cammino mistico è la strada dell'esodo dall'Egitto verso il Paese Promesso, cioè la dispensa dell'Agnello. "*Origene, filosofo e anima d'asceta"* e *"l'Apocatastasi"* sono due capitoli che confessano sul segreto, "*sull'ardore del mistero*". Pure la teologia dogmatica abbozza questi respiri in termini chiari, che a loro volta ispirano, scattano e designano una comprensione mistica, specificamente cristiana, del Dio rivelatosi se stesso in questo modo.

L'insistenza dell'autore del libro sull'analisi quasi ermeneutica del trattato sui principi esteriorizza per noi non solamente l'amore per la filosofia, ma anche l'esigenza nei confronti della parola di

Dio, parola che non ammette caduta nell'ombra o nel dirupo dell'empietà o dello sbagliato ragionamento. Dettagliando così le qualità, è molto difficile da concepire, nell'opera di Origene, e da separare la teologia dogmatica da quella mistica, oppure la teologia e la spiritualità, quali concetti che si escludono reciprocamente. Sotto questo aspetto, Cristian Petricu è sublime nella sua cura per i magnifici testi dei Santi Padri. La ragione e la devozione sottolineano la personalità di Origene e questo "*iconium*" dipinge anche colui che è alla tavola del grande pensatore greco.

Il lavoro sottoscritto da Cristian Petricu permette poi che sia intravisto il legame tra il ragionamento di Origene e la cultura ellenistica, cultura dominata da modi analistici ben apprezzabili. Vedere – e l'autore lo evita aristocraticamente – in Platone, un nocciolo determinativo per Origene sarebbe, consideriamo, errato: Origene, appartiene al Verbo (Logos) e aldilà di queste sponde, il suo essere non s'insegna.

La presentazione dell'ambito storico, eseguita in fretta, è ammirevole, considerando che le personalità dei Santi Padri illuminano una notte dei frastornati, di irresponsabili, della gente semplice arrivata sul trono di Romolo, Cesare e Ottaviano Augusto.

Le parole del libro suggeriscono il ragionamento dell'autore, il suo pensiero ispirato dalle altitudini sconfinate: "*nous, noesis"* suggeriscono una comprensione quasi intuitiva della realtà. Con "*nous"* l'anima aspira ad un conoscere che è un contatto diretto, un affetto, un sentimento, un tocco, qualcosa di palpabile, accolta per la forza dell'occhio. Pure l'anima di Cristian Petricu aspira ad unirsi a Dio per il tramite del capolavoro di Origene. Con la mente o con l'intelletto, Cristian Petricu si allontana dal pandemonio del tempo passeggero e accede ai spazi astrali. Di là, dalle altitudini incolume comprende, ha vista e grazia per penetrare il mistero, il miracolo del Verbo, dal quale Origene è stato incatenato. Speriamo che il lettore possa essere capace di comprendere tutta la bellezza, tutto lo splendore della parola che unisce i due, Origene e Cristian Petricu…

E la parola lo prepara per una vita che solamente gli uomini distinti trapassano, trionfando e abbandonando l'effimero.

Bucarest, Domenica delle Palme,
9 aprile A.D.

Parola d'Autore

Nel volgere degli anni, leggendo e riflettendo su una certo tipo di letteratura, sono stato determinato a pormi numerose domande su Origene di Alessandria, e specialmente su coloro che lo condannarono post-mortem con tanta veemenza, anche se è stato uno dei primi patrocinatori di grande importanza della Cristianità i quali, con ostinazione e sacrificio, hanno difeso e sostenuto i suoi elevati dogmi e principi morali, essendo il preopinante di Celsus. Perché tuttavia, centinaia di anni dopo la sua morte, essendogli attribuita senza errore anche la qualità di fattore catalizzatore nella cristallizzazione incipiente della Cristianità, Origene fu anatemizzato e condannato con tanto spirito soggettivo dal Concilio ecumenico di Costantinopoli nell'anno 553 d.C.? Per una manovra strettamente politica della Chiesa di quei tempi, di una minoranza del Concilio ecumenico, l'Imperatore Giustiniano ha condannato Origene con 10 anatemi. Tutto questo successe, quando purtroppo, realizzato il trattato "*Contro di Celsus*" (246-248), Origene demolì definitivamente, con argomenti inoppugnabili, senza alcun diritto di replica da parte dei più ferventi sostenitori di Celsus, il lavoro critico dello stesso, "*Parola Vera*" (176-178). Dovuto a Origene, il lavoro di Celsus, destinato a discreditare e a combattere il Cristianesimo dalle proprie radici, minimizzando le realtà de la Bibbia, fu definitivamente rimosso.

È molto difficile evidenziare certi aspetti concernendo un esegeta ed autore di circa seimila rulli di pergamena, anche se molte delle sue scritture sono sparite nell'incendio della Biblioteca di Alessandria. Forse, a poco più di cento anni dopo la morte di Gesù, le informazioni e la visione di Origene sono state più pure e più vicine alla verità rispetto ad altre notizie arrivate dopo 2000 anni, intervallo nel quale hanno sofferto tante mutazioni, interpretazioni e teorie. "*De Principiis*" o "*I Principi*" (anno 230 d.C.), lavoro arrivato fino a noi solamente nella sua versione latina di Rufino, è il primo trattato di teologia sistematica. Benché considera Gesù "*eternamente generato*" dal Padre, lui credeva che Gesù fosse subordinato al Padre. Ha sostenuto inoltre l'idea della preesistenza dell'anima e la ristorazione finale di tutti gli spiriti. Nella sua qualità di possessore

della verità, solo poco più di un secolo dopo l'inizio del mondo cristiano, Origene è rimasto in permanenza il padrone di sé stesso, riuscendo a convincere i suoi contemporanei. Riuscirà a convincere anche noi oggi? Comunque, proprio per questo, dovremmo avere il desiderio di saperne di più su di lui e forse questo è solo un inizio!

L'Autore

CONTESTO STORICO

Il tentativo di garantire la trasmissione ereditaria della corona imperiale fallì a causa dell'estinzione razziale delle prime due dinastie e della stravaganza di alcuni suoi membri (le dinastie Giulio – Claudio – Flavio). Nel secondo secolo, con il sistema dell'adozione dei più capaci generali, l'Impero Romano torna ai procedimenti governativi di Ottaviano Augusto – la collaborazione aperta con il Senato – e tocca sotto gli Antonini il colmo dello sviluppo e della gloria. Dopo la morte di Marco Aurelio (161-180) l'ironia della sorte portò a fronte dello Stato suo figlio Commodo (180-193), un matto che sognava solo le lotte dei gladiatori, lasciando l'esercizio del potere nelle mani dei prefetti del pretorio.

Con Commodo comincia il regno dei soldati, delle strutture umane semplici. Il Senato romano si sforzò di cancellare su tutti i monumenti il nome del tiranno Commodo, il quale fu "*più crudele che Domiziano e più ignobile di Nero*". Inseguiamo adesso il passaggio attraverso la storia – con alcune eccezioni – di questi indegni, però anche loro figli dello stesso Dio.

Cronologicamente, definendo la crisi, enumeriamo gli imperatori romani stanti sul trono durante la vita di Origene e gli anni in cui gli stessi hanno governato l'Impero Romano.

Commodo Antonino (180-193 d.C.)

Concluse, sotto l'aspetto degli orrori, il triste cammino da Nero a Nerva. Viene inscritto comunque sulla brillante strada da Traiano a Adriano.

Sul piano militare concluse la pace con i barbari e tornò a Roma, dove la sua crudeltà lo rese odiato da tutti. Fu assassinato il primo giorno del mese di gennaio 193. Con lui si spense la dinastia degli Antonini (96-193). Sul piano culturale, il suo regno fu significativo per la conversione religiosa di Tertulliano, nell'anno 190.

L'uccisione di Commodo aprì un periodo di grandi tormenti conclusi con l'accesso alla cima dell'Impero degli imperatori appartenenti alla dinastia dei Severi, tra i quali s'impose Settimio Severo. Il periodo tra l'uccisione di Comodo e l'ascensione di Settimio Severo sul trono porta i seguenti *"segni*": la proclamazione di Pertinace (Helvius Pertinax) quale imperatore nel 193, ucciso dai pretoriani che vendettero questa dignità imperiale a Didio Iuliano (Didius Iulianus), sempre nel 193. Sempre allora, apparvero come imperatori Pescenio Nigro e Clodio Albino. Le legioni dal Danubio proclamarono Settimio Severo quale imperatore, un imperatore che entrò in Roma mentre Iuliano commetteva il suicidio.

Settimio Severo (193-211 d.C.)

Settimio Severo abolì i pretoriani e partì verso l'Asia, per affrontare Pescenio Nigro, pretendente alla guida dell'Impero, poi lo sconfisse a Issus (194), conquistò il nord della Mesopotamia (195), sconfisse e sottomesse il governatore di Britannia, Clodio Albino, il quale si era auto-proclamato imperatore, a Lugdunum, nel 197. Settimio Severo iniziò una nuova campagna militare ad est, contro i parti (197-201), seguita dalla guerra in Britannia (208-211). Poi lasciò il potere ai suoi due figli, Caracalla e Geta.

Caracalla (211-217 d.C.)

All'inizio ordinò che suo fratello fosse assassinato poi estese il diritto di cittadinanza su tutti i suoi acquiescenti dell'impero (212). Svolse campagne militari contro gli alemanni (di stirpe germanica, 213), ma anche al Danubio con la stirpe dei carpi, dopodiché continuò la sua campagna nell'Oriente, con i parsi. Venne ucciso vicino a Carrhae, in Mesopotamia, dai fedeli di Macrino, il prefetto del pretorio.

Marco Opellio Macrino (217-218 d.C.)

Nato a Cesarea – provincia romana Mauritania – Macrino diventò prefetto del pretorio nell'anno 212, durante l'imperatore

Caracalla. Macrino venne proclamato imperatore nell'anno 217 e applicò una politica austera e severa, la quale provocò reazioni di malcontento. Sconfitto dai parsi, i suoi soldati proclamarono nell'anno 218 imperatore Vario Avito, il nipote di Iulia Maesa, sorella di Giulia Domna, moglie di Settimio Severo. Vario Avito si autonominò Elagabalo, dopo il dio del sole venerato a Emesa. La letteratura storica universale registra anche il nome dell'imperatore Diodumeniano, nell'anno 218.

Elagabalo (218-222 d.C.)

Vario Avito, conosciuto come Elagabalo o Heliogabalo, senza alcun significato politico e militare fu assassinato dai pretoriani, lasciando la dirigenza dello Stato nelle mani di Severo Alessandro.

Severo Alessandro (222-235 d.C.)

Alessandro Severo fu sostenuto e parecchio influenzato durante il suo regno da sua madre, Julia Mammaea. Istituì un governo civile e restituì al Senato la sua autorità. Attraverso la sua politica si attirò l'avversione dei soldati, a tal punto che gli stessi aspettavano solo un momento propizio per liquidarlo. Dopo una nefasta campagna contro i persi sassanidi (232), seguì una spedizione contro gli alemanni quando fu ucciso insieme a sua madre. I soldati proclamarono come imperatore un loro ufficiale, di nome Massimino il Trace.

Severo Alessandro fu imperatore da quando aveva 14 anni, a partire dall'anno 222 fino nel 235, conferendo onore al suo nome, perché studiava intensamente e con diligenza. Dormiva su un letto semplice e molto duro, mangiava con misura e senza eccessi, si lavava con acqua fredda anche d'inverno, vestiva indumenti comuni e dal suo precedente Elagabalo ereditò l'imparzialità nei confronti di tutte le religioni, avendo una particolare simpatia per le regole della moralità degli ebrei e dei cristiani. Il loro motto "*Quod tibi fieri nolueris alteri ne feceris*" vuol dire "*Non fare ad altro quello che non piace a te*" è la più vecchia norma etica del Cristianesimo, scritta e scolpita per suo ordine su

parecchi edifici pubblici. Sosteneva discussioni imparziali con tutti i teologi, affrontando e sostenendo questioni e valori morali. Sulle insistenze di sua madre, Mammaea, che accettava il Cristianesimo, Severo Alessandro provò una debolezza – di fatto una simpatia – per Origene, prete asceta con vocazione di stoico, che Severo sostenne.

Massimino il Trace (235-238 d.C.)

Primo imperatore di certa origine tracica, all'inizio pastore nella sua regione natale Moesia, Massimino il Trace fu promosso da Severo Alessandro per le sue capacità militari e il suo aspetto fisico imponente. Massimino il Trace iniziò il periodo dell'anarchia militare. Sconfisse i tedeschi ed i iapygi. Nell'anno 238 ebbe luogo la proclamazione e l'assassinio di Gordiano I e poi di Gordiano II in Africa, poi di Pupieno e Balbino sempre a Roma. nello stesso anno. Nell'anno 240 morì Massimino, sotto le mura di Aquilea.

Gordiano III (238-244 d.C.)

Senza alcun significato politico e militare.

Filippo l'Arabo (244-249 d.C.)

Seguì la proclamazione del prefetto del pretorio Marco Giulio Filippo detto l'Arabo come imperatore, il quale concluse la pace con i persiani, sconfisse i carpi (245-247), liberò la Dacia e celebrò nell'anno 248 un millennio dalla fondazione di Roma.

L'imperatore Marco Giulio Filippo, detto l'Arabo, nacque nell'anno 204 e visse fino nell'anno 249. L'origine del suo nome era dovuta al fatto che era figlio di uno sceicco arabo. Nell'anno 243 diventò prefetto del pretorio dell'Imperatore Gordiano III. Nell'anno seguente, dopo l'uccisione di quest'ultimo, operò in tal modo che fosse eletto al posto di Gordiano III dal Senato, con il quale mantene sempre delle buone relazioni. Sconfisse i carpi

ed altri popoli avversari, mostrò benevolenza nei confronti dei cristiani e combatté con successo i ladri. Trovò la sua fine nella battaglia di Verona contro Traiano Decio, il quale fu proclamato dai soldati imperatore. Suo figlio Severo, anche lui identificato con l'Impero, fu ucciso dai pretoriani a solo 12 anni, per ordine di Decio.

Decio Traiano (249-251 d.C.)

Fu proclamato imperatore nel 248. Il suo regno si presentò come estremamente crudele, perché perseguì i cristiani. Venne poi sconfitto e ucciso in una battaglia contro i goti in Moesia (251).

Dal 251 e fino nel 253, vennero proclamati imperatori, uno dopo l'altro, una serie di personaggi che combatterono e furono rimossi con rapidità, tra i quali Erennio Etrusco, Ostiliano, Treboniano Gallo, Aemiliano, Volusiano, Valeriano e Ingenuo.

Caio Mesio Quinto Traiano Decio Augusto, generale romano, nato in Panonia, diresse l'Impero Romano tra gli anni 249 – 251. Fu acclamato imperatore nell'anno 248 dalle Legioni di Moesia e Panonia e nell'anno 249 sconfisse l'imperatore Filippo, a Verona, il quale morì in battaglia. Riorganizzò la difesa militare e comandò la persecuzione sistematica contro tutti quelli che non partecipavano ai sacrifici fatti per onorare gli dei. Sconfisse i goti ma, nell'anno 251, morì combattendo contro di loro.

Licinio Valeriano I (253-260 d.C.) e Gallieno (260-269 d.C.)

Licinio Valeriano I riuscì a mantenersi imperatore accanto a suo figlio Licinio Gallieno, prendendolo come socio per regnare sin dall'anno 253. Sconfisse i parsi ma fu fatto prigioniero a Emesa nell'anno 260. Gallieno combatté contro gli alemanni i quali erano penetrati fino a Mediolanum, dove fu ucciso.

In seguito alla morte di Gallieno si aprì la serie degli imperatori illiri, rispettivamente del sud di Danubio.

PASSI DI ORIGENE

Origene, scrittore cristiano ecclesiastico ed esegeta dei testi antichi, fu uno dei grandi eruditi dell'umanità, situandosi tra i primi geni del ragionamento contemplativo e dottrinale della Cristianità sin dalle origini. Nacque verso l'anno 185, in Alessandria, Egitto, in seno ad una famiglia cristiana. La sua instancabile attività gli fece prendere il nome di "*uomo di diamante*". Suo padre fu Leonida, martire durante la persecuzione dall'anno 201. Origene aveva solo 16 anni quando suo padre fu condannato a morte perché era cristiano. Benché tanto giovane, Origene chiese di seguire suo padre quale martire. Per impedirli di fare questo sacrificio, Sua madre gli nascose i vestiti. Allora Origene scrisse a suo padre moribondo: "*Ti consiglio, non rinnegare la tua fede per il nostro amore*".

Nell'anno 203, all'età di 18 anni, Origene fu chiamato dal vescovo di Alessandria alla dirigenza della scuola catechetica ufficiale Didaskaleion, dirigendola con scrupolosità per quasi 28 anni, fino ai suoi 45 anni, formando con i suoi insegnamenti una moltitudine di discepoli, addetti al Cristianesimo. Durante l'attività didattica svolta in questa scuola teologica, Origene colse l'occasione di realizzare e sviluppare capolavori colossali e originali, esercitando il proprio ascendente fino alle più alte sfere dell'Impero, giungendo a Mammaea, madre dell'Imperatore Severo Alessandro e all'Imperatore Filippo l'Arabo. In questo ambito, la fama e l'importanza di questa scuola si estesero fino al quarto secolo d.C.

Intorno all'anno 230, all'età di 45 anni, fu consacrato, ordinato quale prete sacerdote in Cesarea, da un gruppo di vescovi, amici e sostenitori.

In Alessandria, Origene si comportò come un vero stoico, regalando al Cristianesimo una versione che però non fu accettata da tutti. Il vescovo Demetrio di Alessandria, il quale riteneva incompatibile questa versione della religione cristiana con i suoi indumenti da prete, gli revocò l'ordine di consacrazione sacerdotale, espellendolo dalla Chiesa di Alessandria. Origene si stabilì allora a Cesarea, dove fondò una scuola dopo il modello

alessandrino. Qui, continuando a predicare con ammirabile impegno, combatté le tesi di Celso contro il Cristianesimo, in un famoso capolavoro, di grande valore storico e dogmatico "*Contro Celsus*". In questo suo lavoro si rifletteva il cuore di un apostolo preoccupato più di convertire e di aiutare che di provare odio contro un avversario.

Celso, filosofo vissuto a Roma nei tempi di Antonino, nel secondo secolo d.C., fu famoso per la sua polemica sostenuta contro il Cristianesimo, e nel suo capolavoro "*Parola Vera*" scritta nell'intervallo 176-178, affermava, tra le altre cose, che "*la dottrina cristiana era illegale perché barbara e fondata su magia*", denigrando il Cristianesimo sin dalle radici. Considerava che i vari dogmi cristiani avevano origine filosofica greca, essendo trasfigurazioni miticae e leggende orientali. Questo lavoro fu ulteriormente combattuto violentemente da Origene.

Origene fu imprigionato e torturato durante la persecuzione di Traiano Decio contro i cristiani, ma non tradì la sua fede e morì a 69 anni a Tiro, fisicamente indebolito dalle torture sopportate ma intatto sotto l'aspetto morale, povero e senza macchia, così come ha anche vissuto.

Il suo capolavoro letterario è stato molto vasto, abbracciando tutti i campi esegetici, a partire dalla Prima Teologia, l'Antico Testamento e finendo con le basi della moralità cristiana. Fino a noi è arrivata solo una piccola parte dei suoi scritti, e quasi tutti grazie ai richiami degli scrittori latini i quali hanno copiato parti dei suoi lavori. Questa grande perdita è stata causata dall'incendio delle famose biblioteche di Alessandria e Cesarea, durante la conquista delle due città da parte degli arabi, nell'anno 640.

Il suo più famoso scritto è "*Exapla*". Origene ha consacrato una grande parte della propria vita allo studio della Sacra Scrittura, considerandola "*il fondamento di tutto*". Da là, i teologi dovevano rivelare le verità della fede ed esempi per la vita pratica. Per questo, e specialmente perché gli ebrei rinfacciavano ai cristiani che non conoscevano il testo ebraico, loro dovevano avere davanti agli occhi un solo testo, quello del Nuovo e dell'Antico Testamento. In questo senso, la sua maggiore preoccupazione è stata quella di mettere nella mano dei teologi uno strumento inattaccabile dai

nemici. Così lui trascrisse l'Antico Testamento in 6 colonne separate, nella prima colonna il testo ebraico in lettere ebraiche, nella seconda colonna in testo ebraico in lettere greche; nella terza colonna – il testo in greco "*Aquila*", nella quarta colonna – in greco "*Symachus*", nella quinta colonna – in greco "*Septuaginta*" (LXX) e finalmente nella sesta colonna – in greco "*Teodoction*". Tutte le colonne hanno dei segni, asterischi, dimostrando la differenza tra la traduzione LXX e il testo ebraico. Questo capolavoro, il più considerato dei suoi lavori esegetici, si chiama "*Exapla*" (i posti dove si trovavano in LXX e mancavano in ebreo, erano segnati con un'asterisco). L'opera in 50 volumi é stata conservata nella biblioteca di Cesarea, dove è stata vista e adoperata da S. Ieronimo. Però, poiché non esisteva una copia integrale, è sparita quando gli arabi hanno occupato la Cesarea e hanno distrutto la Biblioteca della città. Sono giunti fino a noi solo alcuni frammenti trasmessi da vari autori i quali hanno letto il testo originale, copiando per loro stessi alcune parti, per poterle studiare e fare commenti migliori.

Ha scritto inoltre lavori con oggetto mistico come: "*Le Omelie*" (dei trattati morali), "*I Commenti*", "*De Oratione*" (sulla preghiera) e "*Exhortatio ad Martyrium*" (esortazione per essere martire). "*Peri-Archon*" (resistenza), nella traduzione latina di Rufino, intitolata "*De Principiis*" rappresenta un primo lavoro di sintesi teologica.

L'opera di Origene ha un'importanza speciale per lo sviluppo della teologia, sia dalla prospettiva della chiarificazione metodologica sia come riflessione sistematica dei problemi connessi alla religione, all'inizio della cristianità. Per Origene, la teologia è un'attività di approfondimento dell'essere umano, partito dall'atto di fede in Dio, e detta le regole di insegnamento della Chiesa, sviluppa una sua dottrina, chiarisce la verità della fede in una maniera unitaria ed organica, di conseguenza, creando delle radici per la fede cristiana. Con riguardo all'esegesi della Bibbia, Origene costituisce e dimostra, insieme al suo maestro Clemente l'Alessandrino, il più importante rappresentante della scuola di Alessandria del terzo secolo dopo Cristo, l'unicità dei due testi distinti dell'Antico e del Nuovo Testamento (la Bibbia e Vangeli).

Tito Flavio Clemente l'Alessandrino, scrittore ecclesiastico greco, nasce in Atena nel 150 e muore in Asia Minore nell'anno 216. Nella scuola dei catechisti, in Alessandria, seguendo il maestro Pantano, ha insegnato fino a quando è dovuto fuggire per salvarsi dalla persecuzione di Settimio Severo. É l'autore di una apologia del Cristianesimo contro il Paganesimo, di precetti morali volti ai cristiani, di una omelia chiamata "*Quis divas salvetur*?" con il significato "*Quale ricco si potrà salvare?*", contenendo un'esortazione rivolta ai ricchi, i quali devono sapere impiegare al meglio le loro ricchezze. Moralista e apologista, grande erudito, ha fatto sì che la filosofia greca diventasse la schiava del Cristianesimo che stava nascendo, interpretato come una conoscenza illuminata e illuminante, senza però cadere nell'errore di considerare la fede e la grazia quali premesse indispensabili per poter filosofare. Addetto alle idee neoplatoniche e stoiche, lascia un'impronta profonda nella cultura del suo studente, Origene.

Nel proprio studio sistematico, di ricerca filosofica, Origene ha adoperato le idee degli stoici neoplatonisti, come Plotino, specialmente quando ha tentato di spiegare il problema della trasformazione umana ed il rapporto tra Dio e gli esseri umani.

Plotino, nato a Licopole, in Egitto, nell'anno 203 morì in Campania nell'anno 270, ed è il creatore del neoplatonismo. Egli definisce la trascendenza e la perfezione di Dio, L'Uno, Colui che emette la luce senza diminuire l'intensità luminosa della sorgente. L'intelletto divino viene da Dio e permette all'anima del Mondo di governare l'universo del corpo. La molteplicità e la caducità di questo universo dipendono da un altro principio: la materia, quale entità diametralmente opposta allo spirito puro. L'anima umana, prigioniera del corpo, si libera e torna a Dio mediante un processo ascendente, partito dalla purificazione morale che culmina nell'estasi, la vera e propria identificazione con l'Uno, Dio nel quale sono annullate le distanze e le diversità. La filosofia di Plotino si è avvicinata molto alla grande tradizione del ragionamento greco classico, da Parmenide ad Aristotele, e dei padri stoici. Tra le sue numerose intenzioni vi é stata anche quella apologetica, mediante la presentazione ed il sostenimento davanti ai suoi contemporanei delle grandi verità del ragionamento

greco, in antitesi o quale alternativa preferibile del nuovo e invadente corrente cristiano. In realtà, i padri della Chiesa, come Origene e S. Agostino, si sono avvicinati alle idee religiose di Plotino riguardando l'Universo, mediante le loro varie elaborazioni dottrinali. Plotino si rifiutava di scrivere una sola riga, di conseguenza, la sue idee sono state raccolte e pubblicate da un suo studente – Porfirio, nelle "*Eneadi*". Questa opera contiene la presentazione sistematica del concetto di Plotino sul Mondo: dall'Uno trascendente e indefinibile, sul quale si può dire solo quello che non lo è, proviene questa intelligenza, l'anima Universale, e finalmente, al più basso livello – la Materia, che non proviene dall'Uno ed è sostanza stessa ed il principio del Male. L'anima ritorna all'Uno mediante un processo di ritorno con l'aiuto della musica, dell'amore, della filosofia e dell'estasi, il quale è lo stage finale di identificazione mistica con l'Uno.

Durante la sua vita, Origene e le sue teorie furono causa di veementi discussioni e discordie dottrinali, e centinaia di anni dopo il suo decesso, la Chiesa ha emesso una condanna definitiva contro di lui. Naturalmente, dentro un clima intransigente caratterizzante la nascita della Chiesa cristiana, tenuta sotto un determinato controllo nei primi secoli d.C. dagli imperatori di passaggio, le idee di Origene furono condannate come eterodosse. Questo era dovuto specialmente al desiderio di alcuni personaggi alla guida della Chiesa e dell'Impero di quei tempi di contrastare e di bloccare ogni eresia considerata pericolosa, nel senso che avrebbe potuto compromettere l'unità e l'autorità esistenti. Alcune delle opinioni di Origene, come l'apocatastasi, l'idea platonica della preesistenza delle anime e dell'eternità della creazione, furono inesorabilmente condannate dalla Chiesa. Qualche tempo fa, proprio prima che il Concilio di Nicea (325 d.C.), iniziò la modifica o proprio l'eliminazione di alcuni frammenti indesiderabili o incomprensibili, dal Nuovo Testamento. Questo lavoro lo facevano degli ufficiali della Chiesa ("*correctores")* e ci sono tutti i motivi per farci credere che pure dei passaggi riguardando la reincarnazione sparirono così. Gli esperti considerano che gli archivi furono distrutti completamente dalla frazione cristiana dominante in quei tempi.

Passato un secolo dalla nascita di Gesù, i cristiani hanno prodotto una piccola ma diversa biblioteca di varie scritture. Tuttavia, non c'era ancora una proposta di creare un elenco ufficiale, un canone. Il primo elenco dei libri "*canonici*", nominando le stesse 27 scritture trovate nel Nuovo Testamento pervenuto ad oggi, si trova nella lettera di Pasqua di Atanasio, vescovo di Alessandria, Egitto (367 d.C.). Origene considerò 22 iscritti quali canonici, il suo elenco essendo quasi identico con le scritture accettate da Ireneo ed elencate quali "*riconosciute*" da Eusebio, il consigliere dell'imperatore Costantino. L'elenco di Eusebio dell'anno 325, nomina 21 scritture quali "*riconosciute*" o accettate come testi canonici.

Nell'anno 331 d.C., l'imperatore romano Costantino spedì una lettera al vescovo Eusebio di Cesarea, mediante la quale gli sollecitava di "*arrangiare la produzione di 50 Bibbie*". Eusebio sapeva della preoccupazione di Costantino sull'unità della Chiesa e dello Stato. Essendo considerato quale "*architetto principale*" della filosofia politica della ricostruzione dell'Impero di allora, si preoccupò di fare il suo meglio nell'applicare l'argomento storico e teologico ai requisiti e ai bisogni dello Stato. Si desiderava che questi libri fossero copie eseguite con la destrezza "*delle scritture divine*" su pergamena fine per "*uso nelle chiese della nuova capitale dell'Impero, Costantinopoli*". In altre parole, il canone del Nuovo Testamento fu stabilito per tutti gli "*scopi pratici*" quando l'Imperatore Costantino emise l'ordine che le 50 Bibbie fossero create. La loro pubblicazione fu la prova palpabile dell'unità della Chiesa e, di conseguenza, dell'unità dell'Impero.

Il Canone muratoriano, chiamato anche il "*Frammento Muratori*" dal nome del suo ritrovatore L.A. Muratori, è il più vecchio Canone o elenco di libri del Nuovo Testamento. Il manoscritto, contenente il Canone, è attualmente conservato nella Biblioteca Ambrosiana di Milano. Il Canone è composto non solo da un semplice elenco di Scritture ma anche da una sinottica della situazione, che allo stesso tempo ci rivela informazioni storiche e di altro ordine. L'originale fu scritto a Roma o nelle sue vicinanze, essendo datato in genere verso la fine del secondo secolo, e probabilmente è una traduzione dal greco. Senza appoggiare

una variante o un'altra, riferendoci ai passaggi mancanti dalla Bibbia, questo Canone ed i seguenti dimostrano di nuovo l'esistenza di una diversità delle informazioni contenute e pervenute nei nostri giorni del Vecchio e del Nuovo Testamento. La realtà è che la Bibbia è stata scritta dagli uomini e il suo contenuto – anche se d'ispirazione divina – ha preso la forma desiderata da quelli che avevano un ascendente politico in un determinato periodo. In fatti, neanche un solo canone non è stato accettato in modo finale dall'intera Chiesa.

Il più fervente avversario di Origene fu San Epifanio (315-403 d.C.), nato nel paesello di Besandus, vicino Eleutheropolis, nei dintorni della città di Gaza, in una famiglia cristiana. Nell'anno 367 diventò vescovo a Salamina, in Cipro. Il suo ardore per l'ortodossia si è manifestato tante volte in modo aggressivo e teso, è per questo le sue qualità furono spesso compromesse. La sua critica, troppo cruda e soggettiva, lo ha spinto ad essere prolisso ed impreciso. La sua principale scrittura, composta tra gli anni 375-377, "*Panarion*" o "*la scatola con i rimedi*", nota anche sotto il nome di "*Haereses*" cioè le eresie, fu composta allo scopo di rendere nota la storia e gli errori delle 80 eresie, come le 80 concubine del re dal "*Cantico dei Cantici*". Per raggiungere questo numero, egli mise tra le eresie alcuni errori filosofici come quelli degli epicuriani, degli stoici o farisei, o semplicemente le sue opinioni personali. Secondo lui, l'eretico era ogni persona che si allontanasse dalla Tradizione. Da qui nacque la sua speculativa interpretazione e la considerazione che Origene fosse il genitore di tutte le eresie.

Nel Concilio ecumenico di Costantinopoli, indetto dall'Imperatore Giustiniano I, furono inoltre anatemizzate la preesistenza dell'anima e la reincarnazione o la migrazione delle anime. Allo stesso tempo, fu sottolineato che la liberazione dal corpo materiale mortale è possibile solo accettando Cristo e la sua Chiesa. Ma la reincarnazione non è in realtà anch'essa una resurrezione – vuol dire incarnazione – a seguito di una morte? Una goccia di sostanza divina esistente in tutti i figli di Dio, coperta da un altro vestito deperibile… "*l'abito mortale*" essendo un veicolo per la "*sostanza divina immortale*"…

Così sono stati esclusi, considerati ulteriormente eresie, anche gli insegnamenti del grande cronista ed esegeta Origene di Alessandria. La sua straordinaria autorità ed influenza, dovute alla sua competenza in questo immenso campo, hanno avuto le basi sulla conoscenza e ricerca delle risorse della celebre Biblioteca di Alessandria, dove erano tenute le scritture provenienti da Persia o India antica. Lasciando in secondo piano la congiuntura politica e certe debolezze umane le quali hanno imposto questa misura di asportazione, troviamo un certo intesse ai fatti successi: nel suo sforzo di consolidarsi come istituzione, la Chiesa cristiana ha tentato di richiamare l'attenzione dei suoi fedeli, imponendo una certa condotta e sottolineando il valore maggiore del ruolo di Cristo quale Redentore. Le dottrine teologiche di Origene sono state ulteriormente trasmesse (tra gli anni 375 e 553) ai suoi seguaci, discepoli, determinando multiple controversie. All'inizio del sesto secolo d.C., apparse in Palestina un gruppo di monaci, seguaci e discepoli di Origene, gruppo che appoggiò con passione le sue idee. Contro di loro, l'Imperatore Giustiniano, aparentamente seguendo le richieste di alcuni vescovi, condannò Origene con dieci anatemi e di conseguenza anche gli origenisti. In seguito, questa condanna fu confermata, come politicamente doveva succedere, nella maniera più solenne, nel Concilio ecumenico di Costantinopoli nell'anno 553 d.C., convocato contro i "*Tre Capitoli*". In questo modo, i nemici di Origene, dopo la sua morte, hanno avuto bisogno di qualche secolo per arrivare a quel punto storico, rispettivamente il Concilio ecumenico dell'anno 553 d.C. di Costantinopoli, per demolire in maniera soggettiva, mediante un piccolo gruppo tenuto sotto controllo, quello che non furono capaci di fare altrimenti.

Non si deve dimenticare che Origene è stato sempre un acquiescente figlio della Chiesa, che ha presentato tante cose non come verità certe ma come "*ipotesi*". Al meno così sostengono alcuni degli autori e storici che ci hanno trasmesso parti dei suoi lavori. Ma furono davvero "*ipotesi*" oppure verità? *"La verità: quello che nessuna lente non potrà mai ingrandire."* Durante il tempo e fino ad oggi vi furono tentativi di riabilitazione dell'immagine e dei benefici che Origene portò al Cristianesimo. A causa

dell'asportazione forse ingiusta di una visione, la quale potrebbe rivelarsi anche vera, tutti i suoi lavori di inestimabile valore furono oscurati.

"Se le parole dette da due persone sono differite, vuole dire che solo uno dei due dice la verità. O nessuno."

Leggendo e ragionando insieme, tentando di trovare la verità, nel futuro forse sarà possibile che Origene torni accanto a noi con un'altra immagine.

ORIGENE
FILOSOFO E ANIMA D'ASCETA

Origene impose a se stesso un regime di vita caratterizzato da un rigido ascetismo. La sua astinenza era portata agli estremi per digiuno, e dormiva sul pavimento senza nulla di sotto. In realtà era un cristiano stoico, e talmente coraggioso che interpretando strettamente "*ad literam*" un frammento del Nuovo Testamento, concernente il divorzio – si evirò. Così, nel Vangelo dopo Matteo (19, 3-12) si dice che, per metterlo alla prova, alcuni farisei si avvicinarono a Gesù e Gli chiesero: "*É legittimo che l'uomo si ripudiasse la moglie per qualsiasi motivo?"*. Egli rispose: *"Non avete letto che Dio, sin dall'inizio, creò il maschio e la femmina e gli disse:* «Per questo l'uomo lascerà suo padre e sua madre e si unirà a sua moglie, diventando un solo corpo»? *Così non saranno più due corpi ma uno solo. Dunque, quello che Dio ha unito, l'uomo non può separare*". I farisei obbiettarono: "*Perché allora Mosè ha ordinato il rinnegamento e lo sloggiamento della donna?*" Gesù rispose : "*A causa della durezza dei vostri cuori Mosè vi ha permesso di ripudiare le vostre mogli, ma all'inizio non era così. Per quello vi dico: chiunque ripudierà la propria moglie, se non si tratta di concubinato, e sposerà un'altra, commetterà adulterio"*. Allora i discepoli dissero: "*Se questa è la condizione dell'uomo verso la donna, non conviene sposarsi*". Allora Egli rispose: "*Non tutti sono capaci di capire, solo coloro ai quali gli è stato permesso. Ci sono degli eunuchi così nati dalle loro madri, ci sono altri diventati eunuchi a causa della gente e ci sono altri diventati così per il regno dei Cieli. Chi vuole capire, capirà*".

L'anno 229, così come rivela Eusebio di Cesarea nella storia della Chiesa, rappresenta l'apparizione dell'opera di Origene intitolata i "*I Principi*" (Peri Archon), che alcuni inquadrano nella tradizione greca, anche se prima abbiamo sostenuto che l'autore è un impasto "*travagliato dalle pagine della Bibbia*". Anche se l'autore riconosce, nello stretto senso della parola, un unico principio, Dio, il titolo del libro è giustificato perché i trattati

"*Sui Principi*" inglobavano tradizionalmente delle analisi, delle discussioni connesse ad una serie di questioni essenziali quali la materia, il mondo, l'uomo, gli esseri incorporati, la libertà e proprio questi temi sono quelli che formano l'ossatura della creazione stessa. L'autore rileva la provocazione compiuta, dalle accuse imputate ai cristiani, di essere degli incolti, "*che sarebbero degli ignoranti superstiziosi*". L'autore, Origene, non è interessato alla tradizione classica sviluppata da Filone nei termini dell'antropologia e della cosmologia, ma fissa le linee fondamentali di un sistema teologico cristiano, il quale possa far fronte al diluvio speculativo raggiunto sull'alveo della filosofia greca e non solo.

Origene si oppone agli gnostici specialmente, al diteismo e alla dottrina delle nature – affrontate da coloro che facevano parte dalla Scuola di Valentino – e combatte i marcioniti in una maniera che quasi annienta la loro posizione "*in una polemica fondata sulla difesa del libero arbitrio senza compromessi*".

La visione del mondo si fonda sulla distinzione tra i due livelli dell'Universo: l'Uno superiore, intelligibile – il mondo divino – e l'altro inferiore, sensibile, carico di tentazioni, il mondo umano. L'Universo inferiore è l'immagine impura, imperfetta, inabbordabile del primo universo, è l'ombra che accompagna la luce, e anche questo universo esiste per la forza di sacrificio della Luce.

Il principale sforzo di Origene nel suo lavoro "*I Principi*" consiste nel tentativo di organizzare sistematicamente i dati della rivelazione cristiana. L'audacia di alcune delle soluzioni proposte ha attirato verso Origene virulenti critiche e ha scatenato, dopo la sua morte, un'opposizione che, nel 553 d.C., ha portato all'aspra condanna, "*alla crocifissione*" di alcune delle tesi elaborate in una maniera più o meno giusta. Tali polemiche hanno influenzato decisivamente l'iscrizione dei "*Principi – De Principiis*" nel ragionamento filosofico. Durante queste polemiche, Epifania di Salamina ha tentato di attrarre i seguaci di Ieronimo e Rufino nella causa antiorigenista, ed è riuscita a convincere solamente i primi, mentre Rufino, ritornato dall'Oriente a Roma, ha tradotto in latino non solo il "*Libro I dall'Apologia di Origene di Panfil*" ma anche il "*Trattato sui Principi*". Ha aggiunto due prefazioni

al primo libro e al terzo, dove sottolinea che aveva omesso i passaggi contrastanti all'ortodossia e che aveva sviluppato ed esteso gli altri per rendere più chiari i libri di Origene, essendo in varie congiunture interpolate dagli eretici o dai suoi nemici.

Lasciando in parte la struttura e il libero arbitrio, anche se non sono definite la sua origine e la relazione con il corpo, si afferma l'esistenza del diavolo, ma non la sua origine. Si insiste sulla creazione del mondo, e la distruzione futura, ma cosa fu prima e cosa sarà dopo rimane senza spiegazione. Si sottolinea che nelle scritture c'e un mistero, un senso nascosto, aldilà dell'evidenza; per poterlo sorprendere e spiegare ci vuole la grazia del Santo Spirito. Si rende necessaria la spiegazione del termine "*incarnato*" e se Dio, Cristo, il Santo Spirito e le creature ragionevoli sono corporee oppure no. Rimane poi da definire accuratamente la nascita degli angeli, l'apparizione ed il senso degli astri.

Il progetto di Origene è una dogmatica sistematica, per l'elaborazione della quale prende come punto di partenza e criterio di verifica i dati offerti dalle Scritture, dalla Bibbia. Su questi basi scattano una serie di argomentazioni razionali, senza deridere, senza eliminare quelli che le rifiutano, dichiarando che è necessario solamente che i dati del libro santo debbano essere inseguiti ("*De Principiis*" I, 1-6).

Origene sostiene e dimostra che Dio non è corporeo, ma di una natura intellettuale, semplice, incessibile alla conoscenza di qualche creatura, inclusi gli angeli o la ragione umana la quale in modo simile non è di natura corporea, ma il midollo è diluito dal contatto con la nascita, con la natura e si può considerare un'analogia – idea su Dio.

Riguardo a Cristo, Origene analizza, penetra specialmente la Sua preesistenza, ma anche l'immagine divina: è stato incessantemente accanto al Padre; è generato e non creato. La generazione non si realizza attraverso la carne, perché la sostanza divina non si può dividere, ma, similmente alla volontà, la sostanza divina è generata dalla mente, dalla ragione. Di conseguenza, la tendenza di Origene è subordinante, come ugualmente tutta la teologia del "*Logos*", il quale esprime la funzione mediatrice della

Parola nei termini di inferiorità nei confronti del Padre; così il Figlio è l'immagine della bontà di Dio, ma non la bontà in sé.

Origene ci offre il primo discorso sul Santo Spirito: questo è l'unico accanto al Figlio, il quale conosce il Padre.

Introduce poi il tema della creazione del mondo e della caduta. Dato che Dio è stato sempre buono e che non è cambiato, le sue bontà, cioè il processo della creazione e le creature, sono simboli dell'amore unico, dell'amore divino. Però le creature, se si presentano come tali, hanno avuto da sempre l'esistenza in loro. Origene specifica e propone: la creazione è esistita da sempre, sotto forma d'idea, nella saggezza divina, la quale è il Figlio.

A volte, Origene ci lascia capire che ammette la corporeità iniziale e finale delle creature razionali. Nel capitolo secondo, Origene approccia vari destini possibili della materia corporea: il corpo corruttibile, il corpo caduto nella tentazione, il corpo "*putrefatto*" verrà trasformato in corpo incorruttibile, si sottilizzerà e beatificherà continuamente fino a quando sparirà. In quest'ultimo "*tipo*" analizzato esiste la possibilità di essere concepito di nuovo. Si esclude una nuova iscrizione corporea nel peccato, nella disubbidienza, nell'indisciplina. Qui si deve aggiungere che Origene esclude la teoria dell'eterno ritorno di tutte le cose, che contraddirebbe la libertà. Volendo continuare sul destino del cosmo, è possibile che sparisca quella sua parte sottomessa alla corruzione e rimarrà l'universo delle stelle e degli astri, dove i santi staranno in attesa.

APOCATASTASI E ORIGENE

Origene ha professato una dottrina ispirata alle idee neo platoniche della preesistenza dell'anima. Questa teoria, chiamata apocatastasi, prevedeva il ristabilire o la restaurazione dell'anima attraverso successioni evolutive. Lo spirito universale si materializza nel mondo in una gerarchia discendente di valori, dal più elevato livello al più umile, formando gli Arcangeli, gli angeli, gli uomini, gli animali, le piante e finalmente i demoni. Nella teoria di Origene, l'apocatastasi presenta la restaurazione finale di tutti gli esseri, anche dei demoni, nella filantropia divina. Nel suo aspetto dogmatizzato e semplicistico, questa teoria è stata condannata, generando innumerevole posizioni avverse. Ma simile alla speranza, essa rimane connessa al mistero della redenzione e della saggezza di Dio, irracchiudibile nelle parole, essendo però uno stato di segreta e ineffabile speranza dell'anima immersa nella preghiera.

"*Il Dio ha modellato dalla stessa essenza spirituale, in modo simile al vasaio della stessa terra, alcune persone onorabili e altre disonorabili in base ai loro meriti anteriori*" (De Principiis – Libro III, cap. I, 21).

"…per quanto riguarda i due fratelli, non mi sembra che ci sia un'ingiustizia divina se, prima delle loro nascite, si disse «il più anziano servirà il più giovane»*, se ci accorgiamo che Giacoppo si meritava l'amore di Dio come ricompensa per la sua vita anteriore. (…) La stessa misura viene applicata a tutti, perché la giustizia del Creatore esiste in tutto. Dunque, ogni essere porta le cause della differenziazione in se stesso, prima di venire al mondo nel corpo fisico*." (De Principiis – Libro II, cap. IX, 7)

"*Non vi sembra che sia di più buon senso che ogni anima, per misteriosi motivi – adesso parlo in accordo con le opinioni di Pitagora, di Platone e di Empedocle – entri nel suo corpo umano influenzata dai suoi fatti passati*?" (Contro Celso, Cap. XXXII)

San Ieronimo, basandosi sui testi di Origene (De Principiis II, I, 3) dice che egli avrebbe affermato l'esistenza di altri mondi,

cioè prima di noi vi sarebbe stato un altro mondo e dopo questo ne seguirà un altro.

Nell'opinione dei pitagorici e degli stoici, il mondo si ricostituisce in una serie di cieli appartenenti alla natura, ripetendosi all'infinito, con gli stessi caratteri e le stesse forme: la teoria dell'eterno ritorno e del movimento ciclico dell'Universo. Secondo Origene, alla fine del mondo, tutte le anime ritornano a Dio, alla perfezione primaria, in seguito al compimento delle promesse di Dio. Quindi, tutte le anime ritorneranno all'innocenza primaria. Questa teoria di Origene, in contraddizione agli insegnamenti dell'Antico e del Nuovo Testamento, apparsi nella forma definita dalla tarda Chiesa, nega l'esistenza dell'Inferno e dunque dell'eternità della punizione, ammettendo la possibilità della riabilitazione per tutti i peccatori. In questo modo si nega l'esistenza e l'eternità dell'Inferno.

Secondo l'Origene, il libero arbitrio rimane sempre in atto, cosicché gli spiriti possono sempre passare dal bene al male e inverso. Pure i diavoli, in un qualsiasi mondo, si possono convertire pentendosi, avendo così la possibilità di riacquistare lo splendore celeste. Origene nega l'eternità delle punizioni nell'Inferno e ammette il ritorno di tutti gli esseri al loro stadio primitivo. È questa la così detta **apocatastasi**, cioè il ritorno di tutti gli esseri dotati di intelletto a Dio, dopo il passaggio attraverso prove successive.

Cristo s'incarnò e morì per ognuno di noi. La Chiesa Orientale vede nella "*parousia*" la trasfigurazione cosmica e universale, più che il Giudizio Finale.

Indiscutibilmente, la mistica d'Origene è centrata sulla Parola di Dio e l'avvicinarsi della sua essenza si fa mediante le pagine della Scrittura. E nella misura in cui le Scritture contengono la narrazione dell'incarnazione – testimonianze profetiche su questo – non ci sono dubbi che Origene considera possibile una contemplazione di Dio, un avvicinamento del Dio all'uomo, solo attraverso "*Cristo*", sostanza dalla Sua sostanza.

Quindi, vediamo quanto forte Origene mantiene questo "*per Christum*", partendo da un frammento dal Commento al "*Cantico dei Cantici*": "*Veniamo adesso all'ombra del pomo e, anche se*

qualcuno possa servirsi di un'ombra, sembra che ogni anima, tanto che vive presentemente, ha bisogno di un'ombra, credo a causa della calura del sole il quale secca e fa sparire subito ogni seme che non ha profonde radici. L'ombra della Legge allontana solo in modo debole questa calura, ma l'ombra di Cristo nella quale viviamo tutti adesso tra i popoli (pagani), cioè la fede nella Sua incarnazione, la allontana, la spegne completamente, perché quello che bruciava coloro che camminavano sotto l'ombra della legge è caduto come un fulmine dal cielo nei tempi delle sofferenze, quantunque il tempo di quest'ombra finisce alla fine del secolo, perché come dicevo, dopo la fine del secolo, vedremo la verità non in uno specchio e nell'indovinello, ma faccia a faccia" (1 Corintiani 13, 12); Commento al "*Cantico dei Cantici*" III, 5, 17-18; G.C.S. pag. 183.

Il periodo dell'ombra, cioè della fede nell'incarnazione, è temporaneo; esso un giorno sarà ritirato e allora vedremo pienamente, cioè "*faccia a faccia*". Questa idea si incontra spesso nel concetto di Origene, vicino ad altre collane del suo ragionamento. Nelle Omelie, alla fine, egli presenta coloro che non hanno bisogno di ricevere la Parola di Dio "*incarnata*" ma come "*saggezza nascosta nel mistero*". L'incarnazione è dunque, uno stadio nel cammino dell'anima verso Dio. L'incarnazione non è più davvero il mezzo o il centro del ragionamento di Origene, ma solo una soglia per arrivare "*faccia a faccia*". L'incarnazione sarà superata, anche se si afferma nella sostanza. Commentando il manto coperto di sangue che la Parola veste nell'Apocalisse, Origene ci dice: "*Non nudo gli apparse a Giovanni la Parola di Dio cavalcando sul cavallo; perché è coperto di un vestito macchiato di sangue, così come la Parola di Dio, la quale sì fece corpo e morì per questo, reca le orme del tormento, dato che il Suo sangue si versò sulla terra quando il soldato trapunse la Sua costola. Poiché se un giorno arriveremo alla più sublime ed elevata contemplazione della Parola di Dio e della Verità, di sicuro non dimenticheremo che la nostra entrata qui è stata fatta appunto per la Sua entrata nel nostro corpo.*" (Origene, Commento a Giovanni II, 8).

Tuttavia, quanto è presente la teoria di Origene oggi tra di noi, specialmente nella visione orientale sulla reincarnazione e sulla metempsicosi…

LA VISIONE DI ORIGENE SU GESÙ

I cristiani evangelici affiggono sulle loro chiese le parole «*Gesù è il Signore*». Per l'Origene, Dio è "*l'essenza invariabile*", è semplice, invisibile, senza corpo, spirito o al di là di ogni spirito o essenza, penetra in tutte le cose e contiene tutte le cose. É superiore a qualsiasi posto, include il tutto, senza essere incluso da qualche cosa, e per questo motivo, l'intero Universo è il Tempio di Dio.

Celso pretende, con riguardo ai cristiani, che essi sono antitetici, affermando da una parte che Dio non ha una forma umana e dall'altra parte, che siamo creati a Sua immagine e somiglianza. Celso accusa i cristiani di adorare due dei, il Padre ed il Figlio, cadendo così nel politeismo. Per rispondere ad una tale accusa, il suo preopinante cristiano Origene, ha puntualizzato che i veri cristiani adorano solo il Dio Padre, il Figlio essendo inferiore al Padre ("*De Principiis*", I, 3,5). La visione di Origene, riguardante la simultaneità della doppia natura di Gesù Cristo, partecipando contemporaneamente della natura divina e di quella umana, considera il Cristo "*generato*" dal Padre e subordinato a Lui, ed è stata forse quella che ha creato tante antipatie al grande esegeta. Dopo il battesimo, Gesù si ritirò nel deserto dove fu tentato dal diavolo. Così come ciò che è divino non può essere tentato, non risulta che, forse, questa tentazione era indirizzata al lato umano di Cristo? Così come il divino, Dio, non può soffrire, si vorrebbe dire che Gesù sul crocifisso non ha sofferto? E se ha sofferto, ha sofferto solamente il Suo lato umano. Se non era subordinato a Dio, perché, sulla croce essendo in sofferenza, Gesù chiede a Dio: "*Dio mio, perché mi hai abbandonato*?"…

Così come, secondo il concetto antropologico greco, l'uomo è l'insieme di un corpo, di un'anima (il principio vitale) e di uno spirito, in modo simile la Scrittura comprende tre sensi, tre soglie, tre "*anditi*": letterale (storico), morale e mistico (spirituale).

Quindi, Origene si lancia in una ricerca, in un'interpretazione, in un "*rivestimento*" – visione – sul Redentore. Il sermone

del Buon Samaritano (Luca 10, 30-37) significa la penetrazione nello specchio del Redentore, così come è percepita dal grande pensatore: "«Un uomo sul suo cammino da Gerusalemme a Gerico»*… in questo uomo vediamo Adamo, l'uomo e il suo vero destino, ma anche la caduta, conseguenza della disubbidienza… Gerusalemme* «è il paradiso o la Gerusalemme celeste e Gerico è il mondo»*; i ladri impersonano le forze nemiche, gli avversari o i falsi maestri che precedono il Cristo; le ferite sono la* «disubbidienza e il peccato»*; il furto dei vestiti significa lo spogliarsi dalla mancata putritudine e dall'immortalità, ed anche da tutte le virtù;* «l'uomo abbandonato e a metà morto rivela lo stato attuale della nostra indole anche essa metà morta» *(perché l'anima è veramente immortale); il sacerdote è la Legge; il levitino significa le profezie; Il Samaritano rappresenta il Cristo, è la Bontà incarnata in corpo umano, nel seno di Maria. L'asino è il corpo di Cristo, il vino è la parola del Suo insegnamento (il quale guarisce, avvicinando); l'olio è la parola benevolente verso la gente e di pietosa capacità; la locanda è la Chiesa;* «il locandiere personifica gli apostoli e i loro continuatori, i vescovi e gli insegnanti della Chiesa» *(…)* «il ritorno del Samaritano è la seconda apparizione di Cristo»" *(*Origene, "*Le Omelie al Vangelo di S. Luca*", tomo II, pagg. 120, testi scelti da Hans Urs Von Balthazar, ed. CERF, Parigi 1960)

"*La Scrittura ha sempre un senso spirituale e pone Cristo nel centro, ma non sempre, ha un senso letterale:* «Le mura di Gerico cadono a terra ai suoni delle trombe… Gerico rappresenta questo secolo, in cui le sue robustezze e barbacane crollano a colpa delle trombe dei preti»*… Le robustezze e le barbacane* «rappresentano la venerazione degli idoli» (…*)* «Il nostro Signore Gesù Cristo, il cui arrivo è prefigurato da Giosua, manda i Suoi apostoli quali sacerdoti che portano trombe risuonanti, cioè il Vangelo» (…) *E così tutte le idolatrie e i dogmi filosofici sono demoliti dalle fondamentai…"* (ibidem)

Il gruppo di Gesù era formato da un nucleo di iniziati – la versione esoterica (occulta) e dal cerchio esteriore – la versione destinata a tutti, per il pubblico. Ironicamente, la maggior parte

dei discepoli e le fonti in base alle quali più tardi furono scritti i Vangeli, hanno fatto parte dal cerchio esteriore, colui che Gesù intenzionalmente ha tenuto lontano dal Suo vero messaggio.

I teologi cristiani partono dall'ipotesi che Gesù era Dio incarnato. Origene ha riconosciuto Gesù per la Sua doppia natura, umana e divina, solamente quale Figlio di Dio.

I PRIMI TRE CONCILI

Il Concilio (il Concilio latino e il Sinodo greco) è una riunione, rispettivamente un'adunanza legittima di vescovi, i quali stabiliscono problemi concernenti la dottrina e la disciplina ecclesiastica. Il Concilio ecumenico (cioè universale) è la riunione dove sono chiamati a partecipare i vescovi della chiesa cattolica per le più importanti decisioni. Ci sono delle informazioni, a partire dal secondo secolo, per cui sono stati convocati dei concili per deliberare in materia ecclesiastica, generalmente sul fiorimento delle dottrine eretiche (contrarie ai dogmi della Chiesa Cattolica) oppure per questioni amministrative e disciplinari. Allo stesso tempo, nell'ambito di questi concili, si stabiliva la prevalenza di un certo Patriarcato, rispettivamente Sede Apostolica, su di un altro. Questo fatto ha avuto un effetto diretto su certe decisioni ecumeniche importanti, come il Quinto Concilio dell'anno 553 d.C. Questo succedeva anche perché in seguito al Quarto Concilio di Calcedonia (451 d.C.) attraverso il Canone 28 si prevedeva che il patriarca di Costantinopoli avesse il secondo posto nei concili ecumenici, immediatamente dopo il Papa, anche se quest'ultimo, rispettivamente Papa San Leone il Grande, protestò non riconoscendo questo canone, che usurpava i diritti dei patriarchi delle sedi apostoliche di Alessandria e di Antiocchia. In questi concili, oltre ai vescovi e ai diaconi, partecipavano anche alcuni fedeli, però senza diritto di voto. A partire dal secondo secolo, per i problemi particolarmente gravi, furono convocati i primi concili regionali, diretti dai "*santi padri*". I primi sei concili ecumenici furono convocati, con l'accordo tacito del Papa (condizione indispensabile per la loro validità), dall'Imperatore il quale costituiva l'autorità indiscutibile anche per i vescovi dell'Oriente. Tra questi, un messaggero del pontefice avrebbe potuto creare opposizione. Per questa ragione, nella qualità di giuria supreme dirigente della Chiesa Cattolica Romana, i concili ecumenici soffrivano l'influenza dell'autorità politica, rispettivamente dell'Imperatore, nel condizionare i risultati e le decisioni ecclesiastiche in materia religiosa. Da qui risale nel tempo, la nascita

del potere temporale della Chiesa, il quale, anche adesso, dopo due mille anni, è difficile da minimizzare.

Nell'anno 325 d.C. a Nicea si è tenuto **il Primo Concilio** ecumenico, convocato contro l'eresia di Ario.

Nel Primo Sinodo Ecumenico si misero le basi dell'intero sviluppo del ragionamento e del vissuto cristiano. Fu un momento decisivo quando le dogma dell'incarnazione, l'asse dell'intero ragionamento cristiano, si trovò in pericolo. "*Contro Ario ed i suoi partigiani – Eusebio di Nicomidea e Mari di Calcedonia, Leonte di Antiochia ed altri che disturbavano la tranquillità e la pace della Chiesa e dell'Impero, l'Imperatore Costantino (diventato l'unico padrone dell'Impero, dopo la sconfitta di Licinio nel 323), convocò il Primo Sinodo Ecumenico di Nicea, conferendo ai 318 padri vescovi partecipanti il privilegio evectio, cioè l'uso della posta imperiale e il loro mantenimento per il periodo del concilio, privilegi trasmessi anche alle riunioni seguenti*".

Durante questo concilio, presieduto da Osio, il vescovo di Cordova (Spagna) e i delegati del pontefice Papa Silvestro di Roma – i sacerdoti Vito e Vincenzio di Roma, San Diacono Atanasio, il Vescovo di Alessandria del Egitto, Eustazio di Antiochia, San Nicola – Vescovo di Mira Lichia, San Spiridone – il Vescovo di Trimitunda (Creta), Leontino di Cesarea, Cecilio di Cartagena, un vescovo sciito, dimostranno con i testi biblici che Gesù Cristo è anche Dio, e uomo reale, essendo (consostanziale) "*dello stesso essere con il Padre*" (lat. "*consubstantialis Patri*" oppure "*omoousios to Patri*"), contro gli sviamenti di Ario, inclusi nel lavoro "*Thalia*" (libro di canzoni eretici per il popolo) e contro i mezzo – ariani di Eusebio di Nicomidea, i quali sostenevano che la formula "*omioousios*" volesse dire simile in essere con il Padre.

Alla fine dei dibattiti, i padri conciliari formularono l'insegnamento di questo sinodo, redigendo il Simbolo della Fede in sette capitoli, l'ottavo capitolo cominciando con la confessione "*crediamo anche nello Spirito Santo*" (Santo Spirito). Ario ed i suoi partigiani, rifiutandosi di firmare la formula "*omoousios*" oppure "*consubstantialis*", dello stesso essere con il Padre, furono

scomunicati, e per ordine dell'Imperatore Costantino, proscritti in Illiria (Belgrado di oggi).

Questo Concilio ecumenico stabilì la data della Pasqua nella prima domenica dopo la luna piena che segue l'equinozio di primavera, se non coincide con la Pasqua degli ebrei. Il Concilio condannò l'eresia antitrinitaria di Paolo di Samosata; dopo compose venti canoni, stabilendo e confermando i diritti dei metropoliti di Roma, Alessandria e Antiocchia, elevando il Vescovo di Gerusalemme al grado di metropolita.

Il secondo Concilio ecumenico, svolto a Costantinopoli fu convocato da Teodosio nell'anno 381 d.C., contro i macedoni. Malgrado tutti i disturbi, la riflessione teologica andava avanti, il vocabolario diventava più limpido, più chiaro. Si raggiunse la distinzione tra "*ousios*" (sostanza) e "*hypostasis*" (ipostasi, persona), ciò che ha permesso l'affermazione dell'uguaglianza tra il Padre e il Figlio in sostanza pur nella differenziazione tra le due persone.

Nelle religioni orientali, l'essenza divina, la sostanza Dio si ritrova in tutti gli esseri ugualmente. Certo che nel Figlio di Dio, questa sostanza prevaleva in una misura maggiore che negli uomini con un'evoluzione media. "*Dio, Geova o Iahve, costruì i corpi umani cosicché potessero essere capaci di ricevere il goccio – Io. Geova ha concepito il corpo umano secondo la Sua immagine:* «Dio creò l'uomo a sua immagine»" (Genesi, 1,27).

Basilio, vescovo di Cesarea (370-379) compì un opera di unità, innanzitutto mediante la riflessione teologica. Si pose la domanda: "*Lo spirito è Dio*"? Gli arianisti rispondevano negativamente; ciò ha fatto si che fossero nominati pneumatomacchi (coloro che combattono contro lo Spirito Santo). Nel "*Trattato sullo Santo Spirito*", il vescovo Basilio sottolinea che lo Spirito è anche lui dello stesso essere, rispettivamente sostanza, con il Padre.

Gregorio Nazianzieno si pronunciò nello stesso senso: "*Tra i nomi che diamo a Dio, c'è uno che non corrisponde allo Spirito… Quando usiamo tutte queste espressioni e quando le insegniamo agli altri, quando aggiungiamo i nomi del Secondo Consolatore (Paraclet, Giovanni 14, 16) e, per così dire, del secondo Dio,*

quando sappiamo che l'insulto contro il Santo Spirito è l'unico peccato imperdonabile (Matteo 12, 31), quando conosciamo l'aspra punizione che ha colpito Anania e Safira, perché hanno mentito lo Santo Spirito, vuol dire il Dio e non gli uomini, credi che proclamiamo la divinità dello Spirito o un'altra cosa? Quanto tarda deve essere la tua mente e quanto lontano sei dallo Spirito se dubiti su questo e se ti si devono dire queste cose!" In più, il vescovo Basilio si avvicinò ad altri vescovi dell'Oriente e chiese ad Atanasio di creare il legame con l'Occidente. La morte dell'Imperatore ariano Valente (Flavius Valens), in occasione del disastro di Adrianopoli (378 d.C.) nel combattimento contro i goti, fu considerata come il giudizio di Dio. I due imperatori, Graziano nell'Occidente e Teodosio nell'Oriente, decisero di mettere fine alle dispute teologiche, già "*arrivate in strada*", secondo l'espressione di Gregorio il Nisseno: "*In tutta la città senti questi discorsi, in tutti i vicoli, nei bivi, nelle piazze, sulle strade. I robivecchi, gli scambisti di denaro, i bottegai non parlano che di questo. Se chiedi allo scambista di denaro quale è la rata di cambio, lui ti risponderà tenendoti una dissertazione sul nato e non nato*…"

Nell'anno 380 d.C. l'Imperatore Teodosio "*trasformò il cattolicesimo in religione di stato*", riconobbe Gregorio Nazianzieno come vescovo di Costantinopoli e riunì un Concilio nella capitale. Questo fu solamente un Concilio orientale, del quale sono state mantenuti solo quattro canoni; in sostanza, si trattava del mantenimento della fede confessata a Nicea e del rigetto di alcune eresie, come per esempio il macedonismo. Il Concilio riprese il credo niceno al quale si aggiunse un'affermazione sul Santo Spirito: "*Crediamo nel Santo Spirito, Signore che regna, datore di vita, il quale dal Padre procede e al quale l'onore e la gloria Gli sì deve*…" Così è il credo che leggiamo e rileggiamo tutte le domeniche. I cattolici hanno aggiunto nell'ottavo secolo il noto "*filioque – il quale dal Padre e dal Figlio procede*", una delle cause dello Scisma del 1054 tra l'Est greco e l'Ovest latino.

Questo Concilio ribadì la condanna dell'arianesimo ed garanti al Patriarca di Costantinopoli l'onore di avere l'assoluta superiorità, il primato, immediatamente dopo il Papa.

Il terzo Concilio ecumenico, ad Efeso, nell'anno 431 d.C., fu indetto ed orientato prendendo posizione contro il nestorianesimo, prodotto dalla teologia alessandrina. In questa corrente, al "*Verbo*" di Dio (Gesù) incarnato nella Vergine Maria, Figlio unico di Dio, venivano riconosciute due nature separate e distinte, quella divina e quella umana, con prevalenza della natura divina nei confronti della natura umana. Al riguardo Nestorio sosteneva che Vergine Maria èra "*partoriente di uomo*" e non poteva essere chiamata "*partoriente di Dio*". Questo Concilio non ammise che Gesù Cristo è lo stesso nelle due nature, e sostenne che Lui èra costituito da due ipostasi (nature, facoltà, personalità): quella divina e quella umana e che Maria Vergine è veramente la Madre di Cristo. Anche se Nestorio fu inizialmente colui che avviò la pratica per compiere questo Sinodo, chiamato più volte non è mai andato. Di seguito questo Concilio escluse Nestorio da qualsiasi carica vescovile e da qualsiasi consiglio sacerdotale. Eppure, tra i sei canoni elaborati da questo Concilio, sono due che riguardano la situazione dei metropoliti quali sono rimasti da parte di Nestorio e Celestino (non dalla parte del Papa) e la situazione dei vescovi quali seguiranno Nestorio…

CALCEDONIA, PIETRA BASILARE DELL'ULTERIORE SCISMA

Il Quarto Concilio ecumenico, a Calcedonia, nell'anno 451 d.C. stabilì il secondo posto, dopo il Papa, per il Patriarca di Costantinopoli.

Marcione, il nuovo imperatore, cambiò la politica religiosa nell'Impero e sollecitò al Papa Giovanni la sua presenza per presiedere un nuovo concilio "*chiarificante*" per la Chiesa universale. Il trasporto del Papa fu impossibile tanto quanto gli unni (barbari) avessero invaso l'Occidente. Tuttavia, il Vescovo di Roma inviò un messaggero ed il Concilio si svolse a Calcedonia nel 451 d.C., nei dintorni di Costantinopoli, sull'altra riva del Bosforo. Per la prima volta, il Vescovo di Roma, per il tramite del suo messaggero presiedette un Concilio ecumenico. Questo rappresentava una condizione essenziale perché un concilio fosse riconosciuto quale ecumenico. I due schieramenti s'incontrarono di nuovo nell'adunanza, separate dal libro dei Vangeli. Flaviano fu riabilitato. Si lesse il Credo di Nicea – Costantinopoli, il quale, a partire da questa data, sarebbe servito di modello, di obbligo dell'anima, di referenza, si lessero le lettere di Cirillo e il testo del pontefice Leone, il "*Tomo a Flaviano*". Quest'ultimo lavoro scatenò l'entusiasmo dei partecipanti: "*Questa è la fede degli Apostoli, questa è la fede dei padri! Questa è la fede nostra, di tutti! Colui che non confessa sia anatemizzato! Pietro ha parlato per il tramite di Leone… ! Questo è l'insegnamento di Cirillo… Leone e Cirillo ci hanno trasmesso lo stesso insegnamento*".

Tra le misure adottate dal Concilio mettiamo in risalto le dimissioni e l'esilio di Dioscurio. Fu pagata la "*polizza*" a coloro che parteciparono "*alla ruberia*" di Efes e si promulgò una formula di fede ispirata dal "*Tomo a Flaviano*", la quale incrementò il Credo di Nicea – Costantinopoli: "*Cristo è una sola persona in due nature*".

Questa è, da adesso in poi, il fondamento della cristologia. Ciò che non vuole dire che non saranno trovate formule comple-

mentari e rinnovate, quando le culture registreranno delle mutazioni oppure quando tali culture cambieranno.

L'Imperatore "*Nuovo Costantino*" approvò le decisioni conciliari, e il Papa Leone riconobbe solamente le decisioni con carattere dogmatico. Per quello il testo, qui posto all'attenzione, registra la definizione dogmatica come proposta dal Concilio di Calcedonia:

"*Saggio e salvatore, il credo di Nicea – Costantinopoli, bastava, per la grazia di Dio, per far che sia conosciuta e consolidata irreprensibilmente la vera fede… però perché coloro che si propongono di distruggere il vero insegnamento hanno fatto noto con eresie provocate, inutile dottrine, alcuni osando di sfigurare il mistero dell'incarnazione del Signore per noi, rifiutando alla Santa Vergine il titolo di madre di Dio (Theotocos), gli atri provocando confusione e disordine, immaginando come dei insensati che lo erano, che il corpo e la divinità sono della stessa unica natura e supponendo mostruosamente che a causa di questo miscuglio, la natura divina dell'unico Figlio ha conosciuto la sofferenza, e per quello, volendo chiudere la strada contro tutte le macchinazioni contro la verità, il santo e grande Concilio ecumenico radunato qui, studiando la dottrina costantemente sin dagli inizi, ha deciso prima di tutto che la fede dei 318 Padri di Nicea – Costantinopoli non debba essere toccata. Allo stesso tempo rinforza l'insegnamento dato più tardi sull'essenza dello Spirito, dai 150 Padri riuniti nella città imperiale (Costantinopoli, 381), a causa dei pneumatomacchi: i Padri rendevano noto a tutti che non intendevano aggiungere nulla all'insegnamento degli antenati, come se qualcosa mancasse, ma solamente esprimere limpidamente l'opinione sul Spirito Santo, secondo la testimonianza delle Scritture, contro quelli che provavano a negare il regno Suo…*

Inseguendo dunque i Santi Padri, confessiamo, in una sola voce, un solo e stesso Figlio, nostro Signore Gesù Cristo, stesso e perfetto nella divinità, perfetto nella natura umana, Dio realmente e uomo realmente, formato da anima allestita di ragione e corpo, di un solo essere con noi, con carattere umano, in tutto simile a noi, eccetto il peccato, nato dal Padre prima di tutti

secoli, nella divinità, ma alla fine dei tempi per noi e per la nostra redenzione, nato dalla Vergine Maria, Madre di Dio, con carattere umano, uno solo e stesso Cristo, Figlio, Signore, Unogenito, il quale riconosciamo in due nature, senza mistura o cambiamento, indiviso e inseparato; la differenza tra le nature non è affatto rimossa dall'unione, al contrario, le proprietà di ciascuna restano intatte e s'incontrano in un unica persona o ipostasi".

Malgrado le sue formule equidistanti, il Concilio di Calcedonia non portò alla riappacificazione. Il ventottesimo canone del Concilio provò ad instaurare l'ordine e la pace: *"Seguendo tutti i decreti dei Santi Padri e riconoscendo il canone dei 150 vescovi (Costantinopoli, 381 d.C.) appena letto, prendiamo e votiamo le stesse decisioni concernenti i privilegi della Santa Chiesa di Costantinopoli, la seconda Roma. Veramente i Padri hanno approvato di buona ragione dei privilegi per la sede vescovile di Roma, perché questa città è la città imperiale. Per questo ragione, i 150 pietosi vescovi hanno concesso dei privilegi uguali alla santissima sede della nuova Roma, considerando saldamente che la città venerata per la presenza dell'Imperatore e del Senato, giovando gli stessi privilegi come la vecchia capitale imperiale Roma, è simile alla stessa, grande anche nei problemi ecclesiastici, essendo al secondo posto; così i metropoliti delle diocesi di Pontus, di Asia e di Tracia, ed anche i vescovi appartenenti a queste diocesi, site sulle terre dei barbari riceveranno la consacrazione dalla Santa Sede della santissima Chiesa di Costantinopoli".*

Dopo il Concilio ecumenico, il Papa Leon I protesò contro la decisione di Calcedonia, secondo la quale i vescovi di Roma e di Costantinopoli erano ugualmente giustificati nelle questioni religiose. Dopo questa data cominciò la lotta per il potere e per la divisione delle sfere d'influenza e di precedenza nel mondo cristiano, tra i due capi delle Chiese di Ovest (Roma) e dell'Est (Costantinopoli). Purtroppo questa lotta non è finita neanche ai nostri giorni …

Può anche darsi che, in questo modo, si possa vedere più chiaro il perché Calcedonia potrebbe essere considerata la pietra

basilare dell'ulteriore grande scisma nell'ambito della stessa Chiesa Cristiana, anche se questo evento si è prodotto parecchi secoli più tardi. Nell'anno 1054 si produsse il Grande Scisma che ha diviso in due i figli della stessa Chiesa Cristiana, solamente per motivi di predominanza del potere dei suoi dirigenti.

La Chiesa Ortodossa riconosce solo i primi 7 Concili ecumenici cristiani, respinge la superiorità e l'istituzione pontificale, ha una liturgia propria ed il culto delle icone. Questa Chiesa sostiene che sarebbe Lei ad essere l'unica conservatrice lungo i secoli dei dogmi immutati, della tradizione, del culto e dell'organizzazione della Chiesa Cristiana, così come sono stati nei primi secoli dopo Gesù. Le Chiese Ortodosse seguono il principio gerarchico sinodale, formando chiese regionali, autocefale e autonome. In Romania, la Chiesa Ortodossa si è dichiarata autocefala nel 1864 e nel 1925 è diventata Patriarchia.

COSTANTINOPOLI, CONCILIO ECUMENICO O POLITICO ?

Ascoltando quanto predicavano i grandi eruditi del tempo, all'inizio del nostro evo, i fedeli erano molto più disposti a credere nel concetto della reincarnazione dello spirito. Il principale responsabile del capovolgimento di questa importante corrente ideologica non è stato un uomo della Chiesa, ma un potente Imperatore pieno di ambizioni mondane, cioè Giustiniano il Grande di Bisanzio (527-565 d.C.) chiamato pure Giustiniano I (il Primo). In quel periodo, l'Impero Romano era diviso in due, rispettivamente una parte con la capitale a Roma, l'altra con la capitale a Costantinopoli. Da poco tempo era finita la battaglia per l'Italia, quando l'esercito dell'Imperatore bizantino aveva distrutto l'Impero Ostrogoto nella lotta di Taginae. Dunque, Giustiniano era in piena gloria. La simbiosi con la Chiesa ufficiale produsse la consolidazione del suo potere politico. Insieme a sua moglie, Theodora (497-548 d.C.), coreggente dell'Impero Romano dell'Est, inseguirono con intransigenza lo sradicamento del paganesimo con ogni mezzo e la conversione forzata al cristianesimo delle masse.

Nell'anno 553, l'Imperatore Giustiniano chiese al Papa Vigilio (537-555 d.C.), tenuto a forza da tanto tempo a Costantinopoli (545-554 d.C.), di indire una grande assemblea delle Chiese cristiane di tutti i territori dell'Impero. Alla fine, considerando le dissensioni più vecchie tra il Papa e la coppia imperiale, e perché il Santissimo insisteva di chiamare più rappresentanti tra i vescovati dell'Oriente e dell'Ovest, Giustiniano convocò egli stesso il Concilio ecumenico.

Il Quinto Concilio o Sinodo ecumenico, il secondo a Costantinopoli, nel mese di maggio – giugno dell'anno 553 d.C., fu convocato dall'Imperatore Gustiniano con l'intenzione di riappacificare il monofisismo con l'ortodossia, prendendo in considerazione le ripercussioni politiche del respingimento della Calcedonia dalla Chiesa d'Egittto, di seguito contro lo scisma. Questo prevedeva la separazione, la divisione nell'interno della

stessa religione o confessione, a causa di divergenze che riguardavano i principi della fede ed il culto dei Tre Capitoli – "*Tricapitolino*", rispettivamente di quelli scritti da Teodoro di Mopsuestria, Teodoret di Cyr (393-460 d.C.) e Iba di Edessa (380-457 d.C.) – Mesopotamia. Notiamo inoltre che gli ultimi due furono riabilitati dall'anteriore Sinodo di Calcedonia. Con la recisione di questa controversia, tre eruditi cristiani furono condannati quali eretici. Questi lavori erano sospettati di nestorianiesimo, dalla teoria di Nestorio (380-451 d.C.), patriarca del Costantinopoli, il quale negava la contemporaneità della natura divina (il Verbo) nella natura umana di Gesù. L'unione non sarebbe che un'associazione delle due persone secondo le due nature.

L'assemblea, anche se numerosa, non fu rappresentativa. Nemmeno un vescovo dell'Ovest partecipò a questo pseudo – Concilio ecumenico, il quale doveva essere di tutti Padri conciliari; dunque nessuno dall'Occidente fu presente, eccetto il Papa Vigilio. Giustiniano si preoccupò di invitare molti dei chierici più obbedienti agli ordini imperiali. Come in un gesto di protesta, Primus inter Pares della Chiesa Occidentale, non assiste i lavori del Concilio. Dopo parecchie settimane di atmosfera tesa, i lavori furono conclusi con un testo votato e sottoscritto dai presenti, e dall'Imperatore Giustiniano e malvolentieri, anche dal Papa. Per intrighi non chiariti ancora dagli storici, il Papa Vigilio fu obbligato a sottoscrivere il documento e nell'anno 554 d.C. riconobbe la qualità ecumenica del Concilio. In seguito gli è stata concessa la partenza. Sfortunatamente, morì mentre tornava a Roma.

Approfittando del tema intavolato, questo Concilio condannò definitivamente le teorie di Origene considerate neoplatoniche, che privilegiava in Cristo la natura divina nei confronti di quella umana. Ecco alcuni dei punti della dottrina di Origene rimandati quale eresie:

1. Pre-esistenza delle anime prima di incarnarsi, cioè di prendere corpo di carne;
2. Gli uomini possono diventare dopo la morte angeli o demoni;

3. Il corpo risorto di Cristo è di materia eterica e forma sferico, così come saranno i corpi di tutti quelli risorti dopo la morte;
4. Al Giudizio Finale, non esiste affatto materia grezza, lasciando il posto solamente allo spirito;
5. La punizione delle anime peccatrici dopo la morte non è eterna.

Il sinodo approvò anche la formula liturgica "*Nostro Signore Gesù Cristo, il Quale fu crocifisso col corpo, è il vero Dio*" condannando gli insegnamenti sostenuti da Ario, Eunomio, Macedonio, Apollinare, Nestorio, Eutihie e Origene.

La Chiesa di oggi accetta la validità dell'anatema diventato dogma immutato per quasi 1500 anni. Forse questa condanna, come blasfema di tutti gli insegnamenti di Origene, ha rappresentato un'azione molto grave per l'evoluzione ulteriore dell'umanità.

Bisogna ricordare che negli antichi tempi c'era un marchio di uguaglianza tra religione e politica. Qualsiasi persona che destava l'attenzione delle masse popolari era considerato una minaccia per le autorità politiche. Quanto forte e importante doveva essere considerata l'influenza di Origene perché si ricorresse ad una simile orchestrazione? In tali condizioni, cari lettori, rimettiamo a vostro giudizio come si possono inquadrare le considerazioni di alcuni autori: "*i sinodi ecumenici sono momenti di grande tensione, i centri di sintesi dove un mondo spirituale nuovo è stato plasmato. Tutto quello che viene studiato connesso a questi concili ecumenici – dimensioni dogmatiche, conflitti politici, rivalità gerarchiche o affermazioni etniche – si deve* «subordinare» *a questo aspetto creatore che essi esteriorizzano nella prospettiva di creare una religiosità ed una visione universale. Essi appartengono come momenti pieni di senso di un diventare unitario e non sono degli incidenti provocati dalla passione umana e risolte mediante diktat imperiali o pontefici. Rappresentano l'espressione di questa grande opera di elaborazione dove è assunto l'intero consenso della Chiesa. Nessun Imperatore e nessun Papa poteva imporre il proprio*

parere se non quando, come in Calcedonia, esprimevano l'intuizione comune" (Dan Zamfirescu "Ortodoxie și Romano Catolicism în specificul existenței istorice", pag. 277).

Infatti, così doveva proprio essere, solamente che alcuni dei primi concili hanno applicato un principio piuttosto machiavellico, rispettivamente l'ottenimento con ogni mezzo di quello che non poteva essere ottenuto altrimenti, con la giustificazione di uno scopo nobile, almeno nei confronti della Cristianità. Forse, se durante il tempo, si sarebbe assunto il "*consenso dell'intera Chiesa*", tra i figli cristiani della stessa Chiesa, colui vestito di "*bianco*" non chiederebbe alla quale religione diversa appartiene colui vestito di "*nero*"…

Sfortunatamente, il Papa Vigilio, sfinito dalla sua lunga detenzione a Costantinopoli (545-554 d.C.) e dalle difficoltà successe nel frattempo, non poté che cedere e offrire il suo voto che fece la differenza per l'anatemizzazione di Origene.

Bisogna ancora sottolineare che l'usurpamento dei diritti e della posizione occupata dalla Sede Apostolica di Alessandria, in favore di Costantinopoli è stato un punto storico cruciale che ha diretto in una certa parte l'evoluzione della cristianità. Dagli inizi, la sede Apostolica di Alessandria è stata la seconda dopo la sede di Roma, essendo considerata di origine apostolica, perché era lì che visse e predicò San Marco. Allontanarla, posizionandola al secondo posto, dietro la sede di Costantinopoli, fu non solo la causa di alcune decisioni soggettive da parte dei Padri conciliari, nell'ambito dei Concili ecumenici, ma anche la causa dell'accrescimento esagerato del potere del Patriarcato di Costantinopoli, così arrivandosi più tardi al Grande Scisma della Chiesa Cattolica nell'anno 1054.

DI NUOVO COSTANTINOPOLI... IL SETTIMO CONCILIO

Dopo Calcedonia, le dispute di cristologia si manifestarono pare con più intensità. Coloro che si opponevano alla formula adottata a Calcedonia si separarono dalla Chiesa ufficiale. Le chiese monofisiciste, se parlavano dell'unica natura di Cristo credevano di restar fedeli all'insegnamento di Cirillo; le chiese nestoriane desideravano di mantenere la dualità uomo – Dio in Cristo. Nel analizzare ogni schieramento si debba evitare di valersi del termine eresia nel suo profondo senso. Le scelte furono nello stesso tempo politiche e dogmatiche. La dirigenza imperiale di Costantinopoli assunse l'incarico di imporre sui territori la dottrina ortodossa ("*giusta fede*") proclamata a Calcedonia.

Nel 680 d.C., di nuovo a Costantinopoli, il sesto Concilio ecumenico, Costantinopoli III fu convocato contro il monoteismo, dottrina che stabiliva in Cristo due volontà distinte, la divina e l'umana. Questa considerata "*eresia*" è stata poi definitivamente eliminata dall'Impero Bizantino.

Il Settimo Concilio ecumenico, Nicea II, l'anno 787 d.C., fu stato convocato contro gli iconoclasti (distruttore di immagini). Man mano che la Chiesa diventava libera, cominciava costruire e adornare i tempi. Così fu introdotto a scopo di didascalia, l'uso delle immagini pitturate o scolpite, rappresentando Cristo, Dio, i martiri e i santi, le quali immagini il popolo le ha trasformato immediatamente in oggetti di venerazione e culto. A volte, l'amore eccessivo per immagini ha condotto a forme di cultura e religione che si avvicinano all'idolatria, propria dei culti o rituali pagani. Questa eresia apparve nell'ottavo secolo ed anche se riconosceva la legittimità del culto di Cristo, della Vergine Maria e dei santi, vietava la configurazione ed il culto dei santi e delle loro immagini, considerando questo tipo di manifestazione come un ritorno all'idolatria. Durante il Secondo Concilio di Nicea si proclamò la legittimità del culto delle immagini e si condannò l'eresia iconoclasta.

I primi sette Concili ecumenici, malgrado tutte le dispute tra cattolici e ortodossi, sono stati e sono riconosciuti da entrambi gli orientamenti.

Postfazione

Nella breve "*Parola d'Autore*", Cristian Petricu ci rivela come la lettura di una certa letteratura lo ha indotto a porsi delle domande "*su Origene di Alessandria e specialmente su coloro che lo hanno condannato post-mortem, anche se fu uno dei primi difensori di grande importanza della Cristianità*" sostenendone i suoi elevati dogmi e principi morali.

Così è nato il suo lavoro, "*La visione di Origene su Gesù*". I parecchi secoli passati dalla morte di Origene, crede l'autore, sono stati in grado di consolidare una verità, e cioè che Origene ha giocato la parte di un "*fattore catalizzatore nella cristallizzazione incipiente della Cristianità".*

A buon ragione, egli esprime la meraviglia per l'anatemizzazione e la condanna di Origene da parte del Concilio ecumenico di Costantinopoli nell'anno 553 d.C. Pare in fatti si sia trattato di una macchinazione strettamente politica della Chiesa di quel tempo, più esattamente di una sua minoranza, per la quale l'Imperatore Giustiniano condannò Origene con 10 anatemi.

La postume condanna e gli anatemi su di Origene sono tanto più mancanti di giustificazione in quanto lui era riuscito, realizzando il trattato "*Contro di Celsus*" (246-248), ad eliminare definitivamente, con argomenti imbattibili, senza diritto d'appello, il suo lavoro critico "*Parola vera*" (176-178) di Celsus. Tramite questo lavoro, Celsus si era proposto di discreditare e di combattere il Cristianesimo dalle proprie radici, minimizzando le realtà abbracciate dalla Bibbia.

Condividiamo il punto di vista di Cristian Petricu con riguardo alla difficoltà di evidenziare "*certi aspetti connessi all'esegeta ed autore di all'incirca sei mila rulli di pergamena, anche se tante dalle sue scritture sparirono nell'incendio della Biblioteca di Alessandria"*.

Va da sé – e qui siamo d'accordo con Cristian Petricu – che "*passati cento anni dal passaggio di Gesù, le informazioni e la visione di Origene erano più pure e vicine alla verità che quelle*

dopo due mila anni, intervallo in cui hanno raccolto tante e tante interpretazioni e teorie".

Dai dati forniti dall'autore, veniamo a sapere che Origene scrisse il primo trattato di teologia del tipo sistematico "*De Principiis*" (anno 230), che ci è giunto solo nella versione latina, dovuta a Rufino.

Nel concetto di Origene, Cristo è considerato "*eternamente generato*" dal Padre, al quale gli è subordinato. Sempre da lui ereditiamo l'idea della preesistenza dell'anima e della restaurazione finale di tutti gli spiriti. Rimasto sempre padrone di se stesso e delle sue convinzioni, Origene è riuscito convincere i suoi contemporanei sulla verità in cui egli credeva. Questo succedeva dopo solo poco più di cento anni dall'inizio della cristianità.

Petricu ritorna sulla questione e si propone di dimostrare in base ai dati e argomenti forniti da Origene, quello che aveva riuscito Origene con i suoi contemporanei, pero non sappiamo in quale misura riuscirà. L'autore non omette, e fa bene, di mettere sulla bilancia il fattore tempo, il quale se è più vicino all'occorrenza di un evento, non altera ciò che ritiene la collettività testimoniare sul evento, ed ha trasmesso con certa accuratezza, in un intervallo di tempo informazioni credibili relativi a questo evento. Per la convinzione della gente d'oggi, il fattore tempo è qualcosa che funziona negativamente, nel senso che ci sono tante cose perse nel dimenticatoio oppure sono state alterate da interpretazioni e teorie più o meno pertinenti.

Per stabilire la forza di convinzione di Origene sui nostri contemporanei, come crede l'autore, abbiamo il dovere di sapere più cose su di lui e sul suo lavoro. Un inizio e un invito in questo senso è impersonato dalla diligenza stessa di Cristian Petricu.

Il rigore scientifico, sostenuto da una bibliografia consistente, analizzata con professionismo, l'assimilazione costruttiva delle informazioni ottenute, fondamento di un'interpretazione originale compiuta dall'autore, fanno dal lavoro suo un reperto necessario negli ulteriori approcci su Origene e sulla sua visione su Gesù.

Prof. Geo CĂLUGĂRU

Bibliografia selettiva

– Claude Auge, "*Larousse Universel*", in 2 volumi, Maison Larousse, Parigi 1922.

– Hans Urs Von Balthazar, testi scelti dalle "*Omelie al Vangello di San Luca*", Origene, tomo II, Ed. Cerf, Parigi, 1960.

– Carlo Barberis, "*Storia delle Civilita' antiche*", Ed. Principato, Milano, 1990.

– "*Biblia Sfântului Sinod al Biserici Ortodoxe Române*", Bucarest, 1988.

– "*Santa Bibbia*", Firenze, 1961.

– Dan Bodea, "*Discursul crucii la români*", Ed. Privilegiu, Bucarest, 1997.

– Ioan M. Bota, "*Istoria Bisericii Universale*", Ed. Viața Creștină, Cluj Napoca, 1994.

– Ioan M. Bota, "*Patrologia*", edizione II-a, Viața Creștină, www.greco-catolic.ro

– Ion Bria, "*Dicționar de Teologie Ortodoxă*", Ed. Eibmor, 1981.

– Carle C. Caimes, E. Earle, "*Creștinismul de-a lungul secolelor*", Oradea, S.M.R. 1992.

– IPS Metropolita Nicolae Corneanu, "*Origen și Celsus – Confruntarea Creștinismului cu Pagânismul*", Ed. Anastasia, Bucarest, 1999.

– Eugen Cizec, "*Istoria literaturii latine. Imperiul*", vol. II, tipografia dell'Università, Bucarest, vol. I, 1975, vol. II, 1976.

– Eugen Cizec, "*Istoria Romei*", Ed. Paideia, Bucarest, 2002.

– "*Din culisele primelor 5 Concilii*", www.crestinul.ro.

– J. Danielou, "*Origene*", Origene – Commenti a Giovanni II, 8; Parigi, 1948.

– "*Dizionario Enciclopedico Moderno*", Ed. Labor, Milano, 1938.

– Jean Baptiste Duroselle, "*Istoria catolicismului*", Ed. Științifică, Bucarest, 1999.

– "*Enciclopedia Universale Rizzoli Larousse*", Ed. Rizzoli, Milano, 1966.

- Marguerite Harl, "*Origen et la function rivelatrice du Verbe incarne*", (Sulla Grandezza dell'Incarnazione), Parigi, 1948.
- Florin Marcu, Constant Mâneca, "*Dicționar de neologisme*", Ed. dell'Academia, Bucarest, 1978.
- Santo Mazzarino, "*L'Impero Romano*", Ed. Universale Laterza, Roma, 1973.
- Fergus Millan, "*Storia Universale*", Edimburgo, con i seguenti collaboratori: Prof. Dr. D. Berciu – Università di Bucarest, Prof. Richard N. Frye – Harvard University, Prof. Dr. Georg Kossack – Università di Kail, Fergus Millan – Oxford University, Tamara Talbot Rice – Edimburgo, Ed. Feltrinelli, Milano, 1968.
- Indro Montanelli, "*Storia d'Italia*", Ed. Bur, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 1974.
- Grigorie di Nizza, *"Sulla Divinità del Figlio e dello Spirito Santo*", Sources Chretienes.
- Grigorie di Nazianz, *"Discorso Teologico V*", Sources Chretienes.
- Origene, "*Contro di Celsus*", Sources Chretienes.
- Razvan Petre, "*Reflecții pe teme spirituale*", Bucarest, 2002.
- Cristian A. Petricu, "*Passioni di Carta*", Ed. ARCB, 2004.
- Lynn Picknett & Clive Prince, "*Misterul Templierilor – Altfel decât în romanul* «Codul lui da Vinci»", Ed. Rao, Bucarest, 2005.
- Alexandru C. Pteancu, "*Enciclopedie română*", Ed. Minerva, Cluj, 1930.
- Ioan Rămureanu, "*De la începuturile Creștinismului până în anul 1054, Ereziile"*, Bucarest, 1992.
- A. Rossi, "*Piccolo Vocabolario della Lingua Italiana Moderna*", Ed. Malipiero, Bologna, 1969.
- "*De Principiis*" Libro II, Libro III, Origene, versione latina di Rufino.
- Rudolf Steiner, "*Cunoașterea lui Hristos, GA100*", Conferenza II, Basel, 18 novembre 1907.
- Rudolf Steiner, "*Manifestările Karmei*", Ed. Universo Enciclopedico, Bucarest, 1999.
- Dan Zamfirescu, "*Ortodoxie și Romano Catolicism în specificul existenței istrice*", Ed. Roza Vânturilor, Bucarest, 1992.

Dizionario di termini

antropologia = Scienza che studia l'apparire del essere umano e delle razze umane, l'evoluzione biologica dell'uomo (gr. "*athropos*" – uomo, "*logos*" – studio);

apocatastasia = per gli stoici ed alcuni mistici, la ricostituzione di certe situazioni iniziali, di provenienza divina nell'universo;

apologetica = ramo della teologia che ha per scopo la giustificazione della religione Cristiana, e che respinge tutti gli attacchi contro il Cristianesimo (gr. "*apologetikos*" – apologetico);

autocefale = auto-determinante; indipendente, autonomo (gr. "*autos*" – se stesso, "*kephale*" – testa);

caducità = debolezza, infondatezza (lat. "*caducus*" – caduco);

carpi = popolazione di origine dacica, vissuti in Moldavia (lat. "*carpes*");

didascalie = indicazione messa davanti ad una rappresentazione di teatro ai latini (lat. "*didascalia*");

diecesi o diocesi = 1. ciascuna delle 14 provincie dell'Impero Romano (sec. IV); 2. regione sotto la giurisdizione di un vescovo o arcivescovo cattolico (lat. "*dioecesis*" – dirigenza);

ditheismo = fede religiosa in due divinità;

eterodosso = definisce quello che appartiene a un'altra fede rispetto alla cristiana ortodossa; non-ortodosso (gr. "*heteros*" – altro, "*doxa*" – opinione);

evectio – privilegio mantenuto dagli imperatori i quali hanno convocato i Sinodi seguenti, era per i partecipanti al Concilio ecumenico di Nicea l'uso della posta imperiale e il vito e l'alloggio per la durata del Concilio ecumenico (testualmente vuole dire ineguaglianza periodica nel movimento della luna, prodotta dall'azione del sole);

esortazione = discorso col quale si mira all'incitamento di certi sentimenti allo scatenamento di determinate azioni, ecc.; incoraggiare, spingere, stimolare, entusiasmare (lat. "*exhortatia*");

fariseico = falso, ipocrita, finto;

gnosticismo = corrente filosofico – religiosa, rappresentante un miscuglio di dogmi cristiani, di filosofia idealistica greca e di concetti religiosi orientali, proclamante l'idea di una conoscenza mistica;

ermeneutica = disciplina che si occupa del comprendere ed interpretare i monumenti, i libri ed i testi antichi; teoria dell'interpretazione dei segni quali elementi simbolici di una cultura;

ordinato sacerdote = ricevere gli ordini sacri, primo gradino per esercitare l'attività di prete;

iapygi = abitanti di Iapygia, in antichità provincia d'Italia, colonizzata in gran parte dai greci, l'antica Apuglia, l'attuale regione Puglia;

iconoclasta = colui che rompe, rifiuta l'autorità consacrata di un valore, concetto, personalità che non rispettano le tradizioni (gr. "*eikon*" – icona, "*klazein*" – rompere);

illiri = abitanti d'Illiria, regione che nell'antichità attraversava la Panonia, la Dalmazia, il sud-ovest della penisola Balcanica, scendendo nella vecchia Grecia fino nell'Akarnania ed Etolia, i loro discendenti essendo considerati con molta probabilità abitanti di Belgrado e dell'Albania di oggi;

marcioniti = seguaci del filosofo gnostico Marcione (il primo movimento significativo verso la creazione di un nuovo canone Cristiano, sec. II d.C.);

metempsicosi = concezione mistica secondo la quale l'anima passa dopo la morte attraverso il corpo di più creature (gr. "*metempsychosis*" – migrazione delle anime);

monofisismo – monofisicismo = dottrina Cristiana che ammette solamente la natura divina di Cristo (gr. "*monos*" – unico, "*physis*" – natura);

monoteismo = religione che riconosce l'esistenza di una sola divinità (gr. "*monos*" – unico, "*heos*" – deità);

nous = principio intelligente che ha plasmato il mondo, nella filosofia greca; nel concetto filosofico di Anassagora, la nozione denomina la sostanza a se stante, generatrice del movimento, della vita, dell'ordine nel mondo materiale (gr. "*nous*" – spirito, razione);

parousie = il secondo ritorno di Gesù sulla Terra (gr. "*parousia*" – presenza);

parti = antica popolazione di origine iraniana, stabilita nell'ovest di Asia;

pneumatomacco = colui che è contro lo Spirito Santo (gr. "p*neuma"*– respiro, aria, gas, "*tome*" – tagliente);

pretore = magistrato romano con elevate attribuzioni giuridiche il quale spesso governava una provincia romana;

pretorio = tribunale, sala di giudizio;

prolisso = con troppe parole; pesante, poco chiaro, confuso (lat. "*prolixus*");

restaurazione = riportarsi alla forma iniziale;

sasanidi = relativo alla dinastia dei sasanidi dall'Iran;

scisma = separazione formale di un gruppo di fedeli da una comunità religiosa; discordia, separazione provocata da una divergenza d'opinioni; scissione (gr. "*schisma*" – divisone);

scito, sciti = sono menzionati dallo storico Herodotos; furono abitanti del nostro paese, nel nord del Mar Nero, di stirpe indoeuropea, arrivati dall'Iran, sec. VIII a.C.; il nome di sciti era usato dagli autori antichi per denominare altri popoli orientali, cosicché dobbiamo considerare la totalità degli sciti come un conglomerato di popoli.

Indice

Tipărit în România – Tipografia EVEREST

Stampato in Romania – Tipografia EVEREST